

Yrd. Doç. Dr.
Sedat BAHADIR

Esmahan

*Ey vefasız muhabbetsiz nazlı yâr,
Diyar-ı gurbete gider gelmezsin,
Ne diyarda görür isen bir güzel,
Onlar ile ülfet eder gelmezsin.*

Muhibbî

*İnanma sevdiğim düşman sözüdür,
Diyar-ı gurbeti gezer gelirim,
Huriler eylese ben ile ülfet,
Çare yok onlardan bezer gelirim.*

Esmahan

*Hurilerin perilerin eşiyem,
Sanki bu cihanın ay güneşiyem,
Kafeste beslenmiş dudu kuşuyam,
Felek kol kanadın budar gelmezsin.*

Muhibbî

*Cihanda görmedim sen teki haslar,
Çıkar mı hatırdan tütünler hisler,
O servi boyuna uygun libaslar,
Kestriben eder pazar gelirim.*

Esmahan

*Esmahan döküyor gözünden âbı,
Mevla 'ya emanet yiğitler hubı,
İmdadan yetişsin Hızır-ı nebi,
Umarım bir işen keder gelmesin.*

Muhibbî

*Muhibbî 'yem yâd ellerde kalanda,
Hub libaslar pazar edüp alanda,
Mâh cemalin her aklıma gelende,
Yollar umman olsa yüzer gelirim.*

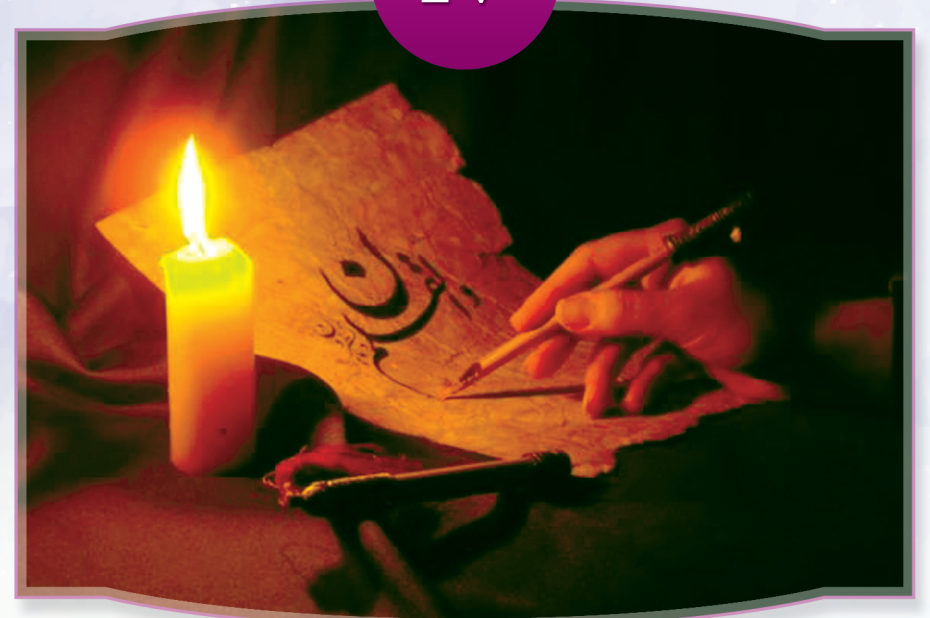
T.C. Yusufeli Belediyesi
İnönü Cad. Merkez Mah. Yusufeli - ARTVİN

www.yusufeli.bel.tr

Mustafa Âdil ÖZDER
Dizisi

IV

19. Yüzyıl Şairlerinden
**YUSUFELİLİ ÂŞIK MUHİBBÎ
HAYATI ve DEYİŞLERİ**

Yayına Hazırlayan
Yrd. Doç. Dr. Sedat BAHADIR

YUSUFELİ BELEDİYESİ

IV

19. Yüzyıl Şairlerinden Yusufelili Âşık Muhibbi Hayatı ve Deyişleri

Mustafa Âdil Özder Dizisi: 4

**19. YÜZYIL HALK ŞAİRLERİNDEN
YUSUFELİLİ MUHİBBÎ HAYATI VE DEYİŞLERİ**

**Yayına Hazırlayan
Yrd. Doç. Dr. Sedat BAHADIR**

YUSUFELİ

BELEDİYESİ

Mustafa Âdil ÖZDER Dizisi - 4

19. YÜZYIL HALK ŞAİRLERİNDEN AŞIK MUHİBBÎ HAYATI ve DEYİŞLERİ

ISBN : 978-605-66203-5-5

Editör

Yrd. Doç. Dr. Sedat BAHADIR

©Yusufeli Belediyesi

Bu kitabın tüm yayın hakları Yusufeli Belediyesine aittir.
İzinsiz çoğaltılamaz, Kısmen de olsa yayınlanamaz.
Yazıların sorumluluğu yazarlara aittir.
www.yusufeli.bel.tr

Yusufeli Belediyesi Yayınları Birinci Baskı - Eylül 2017

Kapak Tasarımı : Tayfun AKSU

Grafik Tasarım ve Düzenleme : ***bumerang***
grafik

Mimarsinan Mahallesi 144. Sokak No:38 Kat :1 / 2 Atakum / SAMSUN
T: +90 506 204 81 44 - W: t.aksu@yandex.com

Baskı ve Cilt : **UGUR OFSET**

Pazar Mh. Mukayyitzade Sk. No:48 İlkadım / SAMSUN
T: +90 362 431 52 55 - W: www.ugurofset.com.tr

İÇİNDEKİLER

Hazırlayanın Ön Sözü	5
Mustafa Âdil Özder'den Birkaç Söz	6

HAYATI VE DEYİŞLER

1. Şairlikten Önceki Durumu ve Yaşadığı Muhitin Tetkiki	7
2. Âşıklığı	9
3. Esmahan ile Evlenmesi	18
4. Gurbet Hayatı	21
5. Kırım Harbine İştiraki	25
6. Muhibbî'nin Ölümü	26
7. Şairin Hayat ve Ahlak Telakkisi Hakkındaki Deyişleri ve Derlenmiş Diğer Parçalar	28
8. Muhibbî'nin Münazaraları	46
8.1. Muhibbî-İdrâkî Münazarası	46
8.2. Muhibbî-Çoşkunî Münazarası	67
8.3. Muhibbî-Elfâzî	72
9. Muhibbî'nin Elden Çıkan Hikâye ve Deyişleri Hakkında Notlar	80
KAYNAKÇA	82
SÖZLÜK	83

HAZIRLAYANIN ÖN SÖZÜ

Mustafa Âdil Özder, “*Yusufelili Muhibbi’nin Hayatı ve Deyişleri*” adlı eseriyle Türk Halk Şiirine önemli katkıda bulunmuştur. Muhibbi, yaşadığı kısa hayat içinde, Artvin ili ve çevresinde tanımış bir âşık olmasına rağmen Anadolu coğrafyasında pek fazla bilinmemektedir. Bunu da yaşanıldığı dönemin teknolojik imkânsızlıklarına bağlamak gerektiğini düşünmekteyim.

Artvin ili Mustafa Âdil Özder gibi kendi alanında uzman olan, önemli bir araştırmacıya sahiptir. Bu konuda Artvin’in çok şanslı olduğunu düşünmekteyim. Yıllarca derlediği önemli folklorik malzemeleri, kendi imkânlarıyla, kaleme alan Sayın Özder, daktilo ile çoğaltarak çeşitli kurumlara, kendi imzasıyla, hediye etmiştir. Çalışmış olduğu bu kitabı da 09.09.1970 yılında, Artvin İli Kütüphanesine bağışlamıştır.

Yapmış olduğumuz bu çalışmada, diğerlerinde olduğu gibi, kelime hataları düzeltilmiştir. Özder’in diğer eserlerinde olduğu gibi orijinalliği bozulmadan sadece birkaç dipnot çalışması ile zenginleştirilmiştir.

Muhibbi’yi anlatan bu eser “*Hayatı ve Deyişleri*” olarak tek başlık altında toplanmış ve alt başlıklarla numaralandırılarak düzenlenmiştir.

“*Mustafa Âdil Özder Dizisi*”nin hazırlanması için büyük katkıları olan ve hazırladığımız birçok kitaba sunumlarıyla katkıda bulunan değerli Hocam Şahver Hanım ve eşi Aydın Karasüleymanoğlu’na; bu eserlerin yayınlanması için izin veren değerli araştırmacı Mustafa Âdil Özder’in torunlarından Âzmi ve Ahmet Âdil Özder’e ayrıca bu eserin yayınlanmasında büyük emeği geçen Yusufeli Belediye Başkanı Sayın Eyüp Aytekin’e teşekkürlerimi sunmayı borç bilirim.

Yrd. Doç. Dr. Sedat BAHADIR
Artvin Çoruh Üniversitesi 2017

BİRKAÇ SÖZ

Üç yıldan beri hayat ve deyişlerini tespite başladığım Çoruh halk şairleri arasında ilk olarak, köyünün şairi Muhibbî'yi tanıtıyorum. Şahsiyeti şimdiye kadar hemen hiç tetkik edilmemiş, deyişlerinin pek az kısmı, belki de asıllarını kaybetmek suretiyle, muhit halkının hâfızasında yer tutmuş ve ancak pek cüz'î bir kısım şiirleri de ötedeberride saklı kalmış cönklerde sinmiş bulunan şair Muhibbî'nin, noksan şu birkaç yaprakla layıkıyla aydınlatıldığı iddia olunamaz.

Muhitinde çok rağbet kazandığı halde yaşadığı devrin icabı bütün eserleri hayat safhasıyla toplu bir halde zamanında tespit edilmeyerek ihmal edilmiş olan şairin, son zamanlarda artık hâfizalardan büsbütün silinmek bahtsızlığına uğrayan varlığını, noksan da olsa, bu tehlikeden kurtararak âşık edebiyatına da ufak bir hizmette bulunmuş olacağımı tahmin ettim. İlk hamlede hiçbir deyiş ve malûmatına tesadüf edemeyeceğimi zannettiğim yerlerde bile Muhibbî, bütün kudretiyle karşıma çıktı. Bu çıkış bu işe daha ziyade sarılmama sebep oldu.

Derlemede gözettiğim esas gaye halkın ve salâhiyet sahiplerinin şair hakkındaki hakikî bilgilerinden istifade ve cönklere geçmiş parçalarının aynen alınmasıyla kitaba ileri geri yabancı hiçbir şey katılmamasını elde etmektir. Bu itibarla Muhibbî, gerek kafiyelerindeki mahallî ve şahsî telâffuzu, gerekse hayat safhasının hakikî parçaları ve şahsına ait deyişlerle, kitapta aynen yaşatıldı.

Hayatının sonlarına doğru Nakşî tarikatına girmekle deyişlerinin hemen hepsini mistik mevzulara hasr etmiş olduğu anlaşılacak şairin gazel, divan ve münazaralarındaki parçalarının aynen nakledilmiş olması, onun ikinci cephesini haliyle tespit etmiş bulunmaktan ileri gelmiştir.

Şu kısa tetkikimle Muhibbî üzerinde -hakikî varlığı daha etraflıca aydınlatılmak lâzım gelirse, Çoruh, Erzurum, Kars muhitlerinde hatta İstanbul'da daha çok araştırmalara ihtiyaç olduğu neticesine vardım. Noksanlarını şimdiden kabul ettiğim kitabımın sayın okuyucularının affına mazhar olacağımı ümit etmekle müteselliyim.

Mustafa Âdil Özder
Çoruh-Şavşat (09 Mart 1940)

HAYATI VE DEYİŞLERİ

1. ŞAIRLİKTE ÖNCEKİ DURUMU VE YAŞADIĞI MUHİTİN TETKİKİ

Halen Çoruh vilâyetine bağlı Yusufeli¹ kazasının Erkinis köyü, dar ve yalçın kayalıklı vadiden geçen Çoruh nehrinin sağ kenarında, nehirden 200 metre kadar yükseklikteki düzlük üzerindedir. Köyün, kuzey ve güney tarafları sarp kayalıklardan teşekkül etmiş tepelerle kapalı ve batı tarafı, nehrin sol sahilini teşkil eden yüksek, dik tepelerle çevrilidir.

Çeşitli meyve ağaçları içerisine gömülmüş, çoğu beyaz sıvalı kiremit örtülü evlerin arka verdiği dik kayalıktan dökülen 150 metre yükseklikteki şelâlenin tatlı şırıltısı ile Çoruh Nehri'nin çılgın uğultuları arasına sinen 180 haneli Erkinis köyünün kerpiç duvarlı, tepeden pencereli bir evinde 1289 (1823) yılı yaşıyor.

Fakir, bilgidен mahrum bir ailenin barındığı bu evde aynı yıl dünyaya gelen bir çocuğa (Kaya Salih) adı verilmiştir.² Muhibbî mahlasıyla muhit şairleri arasında hususî bir nam ve şöhret kazanan

¹ 1829 Edirne muahedesi neticesi eyalet merkezi Ahıska'nın elden çıkmasıyla parçalanan Çıldır sancak olunca merkezi Oltu'ya ve bilahare Erzurum Vilâyetine bağlı kalmış eski “*Kiskim*” kazası olup Keskin kazası ile olan iltibasını önlemek maksadıyla umumi harpten evvel adı “*Yusufeli*” olarak değiştirilmiştir.

² Muhibbî'den şimdiye kadar başkaca bahseden, onu tanıtan yazılara rastlanılmamıştır. Yalnız, edebiyat tarihçilerimizden Murat Uraz İstanbul'da 1933'te bastırdığı “*Halk Edebiyatı Şiir ve Dil Örnekleri*” adlı eserinde, Muhibbî-İdrâkî karşılaşması başındaki “*divanı*” denilen şiirini örnek almış olup hayatından bahsetmemiştir. Yine bu zatın M.U. remzile halk kitabı yollu neşrettiği “*Sümmanî ile Gülperi*” adlı kitabında yanlış olarak Muhibbî ile Sümmanî karşılaştırılmıştır. Artvin Halkevi'nin 1938'de çıkardığı “*Çoruh Dergisi*”nin 3'üncü ve 4'üncü sayıları ile Kars Halkevi'nin çıkarmakta olduğu “*Doğuş Dergisi*”nin 1940 İkinci kânun ve Şubat 49. ve 50. sayılarında Muhibbî'nin yaşıyışı ile değer ve şahsiyetini gösteren bir takım şiirleri tarafımdan yazılmıştır.

Kaya Salih'in doğup büyüdüğü yerin diğer şartlarını da incelediğimiz zaman şu durumla karşılaşırız:

1870 tarihlerine kadar medrese ve hoca görmeyen köyde bu tarihten sonra Hâfız Beşir adlı bir hoca ilk olarak dinî bilgiler ve Kur'an belletmeye başlıyor. Kaya Salih ise bu sıralarda şairlikte olgunlaşmış ve 43 yaşlarını bulmuştur. Zamanın icabına göre bir parça okuma bilenlere Hâfız veya Molla deniliyor. Muhibbî ailesinde ise mollahğın sözü geçmez.

Coğrafi şartlar bakımından da hiçbir şehir veya kasaba ile yakın münasebetlerde bulunamayan bu köyde doğup, her türlü bilgi ve görenekten azade büyüyen ve 14 yaşlarından itibaren demircilik sanatına giren Kaya'nın okuma yazma bilmediğine, köyün yaşlı adamlarından alınan kat'î bilgilerle de inanıp ümmiliğine hüküm verdikten sonra onun bu ümmî varlığına tesir edebilecek diğer akla gelir sebepleri inceliyoruz. Köyde veya civarda Kaya'dan evvel veya onunla bir arada yaşamış saz şairi yok.

Çocukluğunda köyde demircilik yapan Ato adlı Ermeni ki - Demircilikte Kaya'nın ustasıdır- cahil ve tabiat-ı şiiriyeden mahrum. Nihayet demirciliğe başladığı yıllarda köye gelmiş “*Delâlet*” adlı bir kalaycının bazı deyişler yaptığını tespit etmekle daha ilk gençlik çağlarında yaşamakta bulunan Kaya'nın ehl-i dil kalaycının deyişlerindeki füsundan müteessir olabileceğini kabul ediyoruz.

Kaya'nın 17 yaşlarına kadar olan devresini bilen arkadaşlarının halen köyde yaşayan oğullarına verdikleri izahata nazaran da “*daha 14 yaşlarında iken arkadaşları ile âdet veçhile köy oturma odalarında toplanıp eğlencelere iştirak ettiği ve tertip olunan sıra türkülerinde iki*

parçayı yan yana getiremeyerek bu yüzden arkadaşlarına meyve ziyafeti çekmek zorunda kaldığı, nihayet bu mahcubiyetten kurtulmak için ona buna yalvarıp yapacağı bir kazma aleti mukabilinde birkaç parça türkü öğrendiği ve sıra türküsü esnasında bunları da unutup daha elim vaziyetlere düştüğü” görülüyor.

Bu mecburiyet neticesi, âşıklığını ilan etmeden önce Kaya’nın kendiliğinden deyiş yapmak sevdasına kapıldığını da öğreniyoruz. Saçma sapan kafiyeli sözler sıralamağa uğraşan bu gence mahalle kadınları takılıp bir şeyler söylemek istedikleri zaman:

*Kaya gider dağa kömür yakmağa,
Eldeki kazmaya bir sap takmağa.*

diyebiliyor.

2. ÂŞIKLIĞI

Unutkan Kaya 17 yaşına girince köyün ileri gelen ailelerinden birinin (Esmâ) adlı güzel kızına âşık oluyor, şairliğe de başlıyor:

*1239’da geldim,
56’sında bu bahra daldım.*

Fakir bir demirci çırağının ileri gelen bir ailenin kızına gönül bağlaması kız büyüklerinin gücüne gittiği gibi, bu itiraf bütün köy halkınca bir küstahlık telâkki edildi.

İlk olarak,

Ruzide(?) dalmışam gaflet şehrine,
Pirler gelüp öğüdümüz al dedi.
Ellerinde dolu kadeh bâdeler,
“Esmahan” aşkına bâde al dedi.

Esmahan getirdi bâdeyi verdi,
Pirler dua kılıp bana el verdi,
Dediler çekersin bir zaman derdi,
Üç yıl beş gün vâdesi var bil dedi.

Kul Muhibbî adın bahşıştir bizden,
Sıyırdık perdeyi kaldırdık yüzden,
Dediler alt olma her cahil sözden,
Vardığın deryadır derin dal dedi.

parçası ile Esmahan'a âşık olduğunu ilân eden Muhibbî'nin aşk badesi içip hakiki bir âşık olduğunu kabul etmekten başka çare kalmamıştı.

Âşıkların ananevî aşk bâdesi içme keyfiyetine halkın Muhibbî hakkındaki kanaati de umumî şekildedir.

Bu kanaate göre Muhibbî, sıra türkülerinde muvaffak olmadığına müteessir olmuş ve bu teessürle yatarak rüyasında bâde(?) içip âşıklık pâyesine erişmiştir. Şairin bu ilk zamanlarında yapmış olduğu şu divanı onun mesleğinde bir acemilik devresi geçirdiğini belirtmektedir:

Seherlerden seyre çıkıp karşı gelen bir peri,
Beni bu odlara yakıp derde salan bir peri.
Derdimin dermanı oldur kime minnet eyleyim,
Çaresiz bir derde düştüm derman olan bir peri.

Bey efendim seyre çıkmış nice türlü naz ile,
Yanağında gül açılmış elinde nergiz ile,
Uyma o rakip sözüne sohbet eyle biz ile,
Var mıdır bir başka merhem Lokman olan bir peri?

Der Muhibbî, ah çeküben dideden döktüm kanı,
Çok zamandır görmemiştım sevdiceğim ben seni,
Yolunda feda eylerim tendeki şirin canı,
Ta ezelden mâil idim nazik dilen bir peri.

Kaya Salih, sevgisini itiraf edip kendisini Âşık Muhibbî olarak tanıttıktan sonra artık hiçbir şeyden çekinmeden hicranı terennüm ediyor, gözyaşıyla yazdığı nâmeleri sabah rüzgârıyla cananına yollayabiliyordu:

Bir name yazmışam didem kanıyla,
Götür o canana ver bâd-ı saba.
Ağlatmasın beni zar efgânımla,
Meks etme yetişir er bâd-ı saba.

Gidersen yanına diz be diz otur,
Engeller duymasın sen nihan yetür,
Tez yazup mefhumun sen geri getir,
Ben gelsem dizde yok fer bâd-ı saba.

Muhibbî ağlıyor gülene kadar,
Arayup yârını bulana kadar,
O yâr bana âşna olana kadar,
Korkam bu dert beni yer bâd-ı saba.

Ayvanda gördüğü sevgilisine karşı âşık, uzaktan uzağa şu temennide bulunuyordu:

Ey güzel bezm-i seyranda bir sen olsan bir de ben,
Cenneti bağı İrem’de bir sen olsan bir de ben,
Dolansam cümle cihanı emsalin yok gülbeden,
Halveti sırrı nihanda bir sen olsan bir de ben.

Gör Ferhat’ı, Şirin için nice kıldı serini,
Yedi yıl bekledi Mecnun o Leylâ’nın yerini,
Yandı Kerem Aslı üçün bulmadı birbirini,
Murat alan bu cihanda bir sen olsan bir de ben.

Der Muhibbî engelleri ara yerden sürseler,
Adû-yı ağıâr olanın cümlesini kırsalar,
Nasip eylese Suphan’ım seni bana verseler,
Yaldızlı köşk-ü ayvanda bir sen olsan bir de ben.

Esmahan da Muhibbî’ye bağlanmıştı. Esasen Âşık iddia ediyordu: Eğer Esmahan, kendisini istemezse sevdasından vazgeçecekti. Esmahan, Muhibbî’yi görebilmek için her fırsattan istifade edebiliyordu. Bu arada köy erkeklerinin mutat su harkını temizlemeğe

gitmelerinden istifade ederek köyün camisini seyre gelen kadınlara Esmahan da katılmıştı. Muhibbî de hark temizlemeğe iştirak ederek fırsattan istifade etmişti:

Bu gün canan çıkmış cami şerife,
Seyrediyor mihrap ile minberi.
Sanırsın huridir cinandan gelmiş,
Koynunda kokuyor misk-ü anberi.

Bigafil geçerken uğradı yolum,
Dahi açılmamış o gonca gülüm,
Korkam kahpe felek eyliye zulum,
Bir zaman dolaşam çarh-ı çemberi.

Muhibbî der güzel edayı nazı,
Bile³ yârenleri hem serfirazı,
Cazılar ayırmak istiyor bizi,⁴
Canan Arzu olmuş ben de Kamber'i.

Âşık, uzaklarda pencereden bakan sevgilisine soruyordu:

Pencereden melûl melûl,
Bakan dilber kiminsin sen?
Yarın koyup yâd ellere,
Yakan dilber kiminsin sen?

³ bile: beraber demektir.

⁴ Cazi: Ara yerde söz taşıyan ve fitnelik yapanlara denir.

İnci dizilmiş dişine,
Kalem çekilmiş kaşına,
Âşığı aşk ataşına,
Yakan dilber kiminsin sen?

Muhibbi'y eyledin Mecnun,
Leylâ cemaline meftun,
Ziyet üçün kızıl altun,
Takan dilber kiminsin sen?⁵

Cananını görmediği vakitler de onun hayali ile hemhal olabilir:

Dedim dilber hup açılmış,
Dedi güldür yanağında,
Dedim anber mi saçılmış,
Dedi terdür buhağında.⁶

Dedim yüzen çekme perde,
Dedi uğramışım derde,
Dedim âb-ı kevser nerde,
Dedi damlar dodağında.

⁵ Yusufeli'nin Hars Köyündeki cönkte parçanın ilk iki hanesi şu şekilde yazılıdır:

<i>Şifa üçün pencereden,</i>	<i>Ben söylerim yana yana,</i>
<i>Bakan dilber kimsin sen?</i>	<i>Sen lâyıksın şirin cana,</i>
<i>Âşığı aşkın oduna,</i>	<i>Ak ellere altun kına,</i>
<i>Yakan dilber kimsin sen?</i>	<i>Yakan dilber kimsin sen?</i>

Gerek Artvin'de gerekse Erkinis köyünde ağızdan derlediğim şekil ise yukarıda ilk yazılan metnin aynıdır.

⁶ buhağ: Bu muhitte "çene alı" anlamında kullanılmaktadır.

Dedim Muhibbî'nem bilür,
Dedi halvet kılsak n'olur,
Dedim korkam uykum gelür,
Dedi baş koy kucağımda.

Hep cananının aşkı ile yandığını duyurmak onun için bulunmaz zevkti:

Nazlı yârın hasretinden derdinden,
Alıştı⁷ içerim yandı ha yandı.
Ateş düştü onun rûy-u mâhından,
Titreşti bu canım yandı ha yandı.

İnanmam dünyaya beni kandırmaz,
Yanan yüreğime ahı kondurmaz,
Yedi derya bağlasalar söndürmez,
Cesette imkânım yandı ha yandı.

Muhibbî çekerim derdi verem ben,
İsterim murada tezden erem ben,
Aslı'ya canından yanan Kerem ben,
İlik, damar, kanım yandı ha yandı.

Çünkü canansız geçen her an, âşığa yıllar kadar uzun; onun bulunmadığı yer, gurbet kadar acıydı:

⁷ alıştı: Tutuştu.

Seherden uğradım göl kenarına,
Geldi yeşilbaşlı sonalar geçti.
Al yanak üstünde güller dizili,
Çekilmiş kameti minalar geçti.

Arzum kaldı o cananın özünde,
Siyah sürme çekmiş âlâ gözünde,
Sırma zilif tel tel olmuş yüzünde,
Taramayçun⁸ altun şanalar⁹ geçti.

Avcısıyım o cananın göllerde,
Getir diye gözetirim yollarda,
Biçare Muhibbî gurbet ellerde,
Nice ay dolandı seneler geçti.

Cananını bir defa da bağ yolunda gören âşık:

Şükür olsun Yaradan'a çok şükür,
Sevdiğim oturmuş yolun üstüne.
Yorulmuş terlemiş alma yanağı,
Sandım çise vurmuş gülün üstüne.¹⁰

⁸ taramayçun: Taramak için.

⁹ şana, şâne: Tarak.

¹⁰ Şairin en kuvvetli teşbihlerinden birisidir.

Benden ne kaçarsın gül yüzlü şahım,
Âsümana çıktı feryad-ı âhım,
Yeşil atlas giymiş kadd-ı surahım,
Gümüş kemer kurmuş belin üstüne.

Muhibbî der, kuculacak çağıdır,
Sandım koynun içi cennet bağıdır,
Yel vurdukça sağa sola dağıdır,
Sırma zilfi çifte halın üstüne.

Sevda derdi şaire en ağır hastalıktan da beterdi:

Dinleyin ahbaplar tarif edeyim,
Yetmiş iki dertten baştır bu sevda,
Yandırır odlara pervane gibi,
Daim sönmez bir ataştır bu sevda.

Felek hisar çekmiş yolum açılmaz,
Bir bülbülüm gonca gülüm açılmaz,
Felek kırdı kanat kolum açılmaz,
Yazı gelmez yaman kıştır bu sevda.

Muhibbî'nin elif kaddin dal eyler,
Ağlatuben gözyaşını sel eyler,
Hicran haddesinden çeker tel eyler,
El sanar ki bir cümbüşdür bu sevda.

Yaman hasta oldum gönöl hasrette,
Arzusun çektiğim canan gelmedi.
Yüz bin yaram vardır cismim zahmette,
Bizi em eyliyen Lokman gelmedi.

Hâb-ı nazda bâdesini aldığım,
Onunçündür aşk bahrına daldığım,
Can verip yoluna kurban olduğum,
Hubların serdarı sultan gelmedi.

Muhibbî'yem yandı vücudum nara,
Yâr öldüğüm duyar geyinir kara,
Hayıf hasretimiz kalır mahşere,
Lebi sükker dili İmran gelmedi.

3. ESMAHAN İLE EVLENMESİ

Esmahan'ın babası, kızını gizlice kendi adamlarından birisine nişanlamak üzere iken bu yersiz teşebbüsü haber alan Âşık, zamanın Oltu Mutasarrıfı Süleyman Paşa'ya koşup ricada bulundu:

Sad rakipler meşveretin kurmuşlar,
Yâri anmak için benden efendim.
Dolansam cihanı seyyahat için,
Görünür gözüme zindan efendim.

Ağlayuban gözyaşımı silmişem,
Etek öpüp hâki pâyê gelmişem,
Adâlet kânısın, seni bilmişem,
Umarım bir imdat senden efendim.

Der Muhibbî ak üstünde kara yok,
Rakiplerde bencileyin yara yok,
Bakarım ki bu derdime çara yok,
O zaman geçerim candan efendim.

Mutasarrıf Paşa, daha evvel şairi birkaç defa dinlemiş ve sevmiş olduğu için muhal olan bu işin Muhibbî'nin isteğine uygun şekilde halledilmesine maiyetini memur etti. Köye dönülerek Muhibbî ile Esmahan'ın evlenmeleri temin edildi. Evleneli aradan bir müddet geçmişti.

Esasen fakir olan Muhibbî pek ehemmiyet vermediği demircilik sanatından kazanç temin edemediğinden sırf kazanç maksadıyla gurbete çıkmağa mecbur olmuştu. Bu zaruri ve hazin ayrılış halinde şair kendisini Esmahan ile şu şekilde karşılaşıyordu:

Esmahan Ey vefasız muhabbetsiz nazlı yâr,
Diyar-ı gurbete gider gelmezsin,
Ne diyarda görür isen bir güzel,
Onlar ile ülfet eder gelmezsin.

Muhibbî İnanma sevdiğim düşman sözüdür,
Diyar-ı gurbeti gezer gelirim,
Huriler eylese ben ile ülfet,
Çare yok onlardan bezer gelirim.

Esmahan Hurilerin perilerin eşiyem,
Sanki bu cihanın ay güneşiyem,
Kafeste beslenmiş dudu kuşuyam,
Felek kol kanadın budar gelmezsin.

Muhibbî Cihanda görmedim sen teki haslar,
Çıkar mı hatırdan tütünler hisler,¹¹
O servi boyuna uygun libaslar,
Kestriben eder pazar gelirim.

Esmahan Esmahan döküyor gözünden âbı,
Mevla'ya emanet yiğitler hubi,
İmdadan yetişsin Hızır-ı nebi,
Umarım bir işen¹² keder gelmesin.

Muhibbî Muhibbî'yem yâd ellerde kalanda,
Hub libaslar pazar edüp alanda,
Mâh cemalin her aklıma gelende,
Yollar umman olsa yüzer gelirim.

¹¹ hisler: İs anlamında kullanılmıştır.

¹² işen: İşine.

Şair, çok sevdiği Esmahan'ı yalnız bırakacağından esasen müteessirdi. Yola çıkışında onunla şu şekilde vedalaştı ve teselli etti:

Biz de gider olduk gurbet ellere,
Gözü yaşlı kalsın vilâyette yâr,
Name yazam verem esen yellere,
Dinle vasf-ı halim işarete yâr.

Yâr ile eyledik tatlı muhabbet,
Çekiben götürdü diyar-ı gurbet,
Âşık maşukuna kavuşur helbet,¹³
Bir zaman dolaşak tivarete yâr.

Muhibbî bus etsin dest-ü dâmanı,
Geldi hasret ayrılığın zamanı,
Ecel vermez ise bize amanı,
Biz de kavuşalım kıyamette yâr.

4. GURBET HAYATI

Muhibbî'nin ilk gurbete çıkışında İstanbul'a kadar gittiği ve sonradan bu seyahatini yedi defa tekrarladığı tespit edilmiştir. Yalnız, 28 yıl süren şairlik hayatından ne kadarının gurbete geçmiş olduğu kat'î olarak bilemiyoruz. Her halde şairin gurbet hayatı süreklidir.

¹³ helbet: Elbet.

Deyişlerinden çoğunun ötede beride dağınık bulunması da onun daha ziyade köyünden hariç muhitlerde dolaşmış olmasından ileri gelmiştir.

Yazılmak ve ağızdan nakil suretiyle zamanımıza intikal eden deyişlerinin hâlen hariç muhitlerde devam eden akisleri, şairin her geçtiği yerde şahsına karşı sempati gösterilmiş olduğunu belirtmektedir:

Artvin şehrinde, Rabat başında,
Baktım bir güzelin eli göründü.
Emsali yok diyem bir melek zade,
Yanağında gonca gülü göründü.

Bağdat Şam Mısır'ı hem İstanbul'ı, (u)
Gence'si Kırım'ı Gürcistan eli,
Ben teki garibi hem Anadolu, (u)
Değer sırma zilfin teli göründü.

Der Muhibbî güneş cemalin görsem,
Oturup tenhada hatırın sorsam,
Halvet odasına beraber girsem,
Kucmak için ince beli göründü.

Bu seyahati esnasında Şevkî mahlaslı bir şairle de tanıştı:

Şevkî Âyine-i devrana bir nazar kıldım,
Nûr-u münevverden nûmalar geçti.
Çok âh-u zâr çektim yâr diye diye,
Şu'le-i didemden şemaları geçti.

- Muhibbî Nazlı yâr zilfini gördüm perişan,
Korkarım ki bâd-ı sabalar geçti,
Saba değil zenehdanın¹⁴ ucuna,
Zernişan tellere şanalar geçti.
- Şevkî Dahi çekmedeyim ben âh ile zâr,
Geçti püser çağım oldum ihtiyar,
Aradım bulmadım bir münasip yâr,
Nice bunca melek simalar geçti.
- Muhibbî Çarhı saydım bir imlâya gelmedi,
Gönül şad olup da dahi gülmedi,
Uçtu bizim gölden gayri gelmedi,
Nice yeşilbaşlı sonalar geçti.
- Şevkî Şevkî'yem ayrıldım nazlı yârimdan,
Arş-u zemin tâciz âh-u zarımdan,
Diyar-ı gurbette garip sesimden,
Hafta yıl dolandi seneler geçti.
- Muhibbî Muhibbî ayrıldım rûy-u mâhımdan,
Arş-u zemin tâciz benim âhımdan,
Bu benim âhımdan küf talahımdan,
Nice çarşambalar cumalar geçti.

¹⁴ zenehdan: Çene.

İstanbul'a gidişinin bir defasında Cuma namazı kılmak için camiye giren Muhibbî, bir vaizin çalgıcı ve âşıklar aleyhindeki va'zına dayanamayarak o sırada medresede okuyan bir hemşerisine gidip şu parçayı yazdırdı ve kendi eliyle vâize verdi:

Gel ey vâiz, inad etme ki bilmezsin bu esrârı,
Kim ikrarda hadim oldu, edenler kimdir inkârı,
Değilsin bâtına âşna âlem bilür bu izhârı,
Aryanlar gönül beytinde buldu cümle envârı.
Heman hükmeyleyip her dem nara atma günahkârı,
Şefaâtçi Resulullah bil ol Haydar-ı Kerrar'ı.

Bilürüz İslâm'ı irşad eden evvel şeriattır,
Bâbın andan küşad eyle içeri gir tarikattır,
Kişi kendisinin nefsin ki kurtarmak marifettir,
Eder her mânâyı icra bu da ayni hakikattir.
Heman hükmeyleyip her dem nara atma günahkârı,
Şefaâtçi Resulullah bil ol Haydar-ı Kerrar'ı.

Günahım çoktur ammâ ki umut sâhibi Kevser'dir,
Kelâmın kâmilin gûş eylemek bal ile sükkerdir,
Var ise bir sarraf olsun bu mezutta ne gevherdir,
(okunamadı) Vâizleri o kim Ali-i Haydar'dır.
Heman hükmeyleyip her dem nara atma günahkârı,
Şefaâtçi Resulullah bil ol Haydar-ı Kerrar'ı.

Mürsel iken Kelimullah bulmadı ilm-i ihfayı,
Aradı bulda mürşidin dolandı nice sahrayı,
Hemen bir sen mi öğrendin okuyup cümle mânayı,
Muhibbî, dost ile dost olan etmez böyle dâvayı.
Heman hükmeyleyip her dem nara atma günahkârı,
Şefaâtçi Resulullah bil ol Haydar-ı Kerrar'ı.

Vâiz bunu üzerine âşığa hak vererek gözünün kendisine şamil olmadığını itiraf ettiyse de bu itirazı hazmedemedi. Zamanın din adamlarını Şair aleyhine çevirerek onu İstanbul'dan uzaklaştırdı. Bu sırada deyişlerinin toplu bulunduğu cönkün de yine Vâiz'in tesiriyle elinden alınmış olduğu rivayeti mevcuttur.

5. KIRIM HARBİNE İŞTİRAKI

Muhibbî, 30 yaşında iken tarihin Kırım Harbi adını verdiği (1853-1855) Osmanlı- Rus harbine Ahıska'da iştirak etmişti. Bu harbe dair daha neler söylemiş olduğu bilinmemekle beraber, söylenmiş olduğu şu divan, Tavusker nahiyesi köylerinde ele geçen bir cönkte yazılıdır, Erkinis köyünde de bazı kısımları bilinmektedir:¹⁵

Seferin ilk cumasında cengi meydan eyledik,
Yaş döküben ol kâfirden sahrayı kan eyledik,
Atuben çar köşemizden top ile kumbarayı,
Titredi canlar cesette zikri Subhan eyledik.

¹⁵ Bu şiirde geçen Arkunes, Kârşot, o zaman, Yusufeli (Kiskim)'ye bağlı olan Tavusker nahiyesinin köylerindendir.

Gün ikindiye dek çektik mihnet-i cevri ceza,
Nizam ile top beraber yetişt i imdat biza,
Ya Muhammed çağrışuben sıdk ile kıldık gaza,
Otuz iki kâfiri hâk ile yeksan eyledik.

Hû çeküben emri Hakk’a cümlemiz olduk razı,
Sakladı ol Girdigârım vakit akşam namazı,
Cem oldu asker-i İslâm vakit akşam namazı,
Cümlemizden sekiz şehit Hakk’a kurban eyledik.

Birisi Arkunesli Durak ipti verdiler anı,
Biri İnisetli Cemal cennete gitti canı,
Biri Kârşotlu İsmail kaşından aktı kanı,
Kazamızdan üç tanesin daha revan eyledik.

Der Muhibbî kalan ile gidenimiz bilmedik,
.....(Bu satır okunamamıştır)
Her başa geleni (okunamadı) noksan kılmadık,
Cengi meydan arasından böyle seyran eyledik.

6. MUHİBBÎ’NİN ÖLÜMÜ

Muhibbî, 1868 (Rumî 1284) senesinde köyünde hasta olmuştu. Yatarken deyişçilerini ve yeniden söyleyeceği bazı parçaları bir araya yazdırmak için yanına bir okuryazarın gelmesini arzu etmişse de, o tarihte okuryazar adam bulunmadığından bu isteği yerine getirilemedi.

Hastalığı sırasında şairi ziyarete gelen Erkinis’e civar Hars köylü kâtip Hüseyin Efendi ki, (Hayâlî mahlasıyla bazı şiirleri vardır.) adında birisinin halen Hars köyünde saklanan mutena bir cöngünde Muhibbî’nin “*Âhir Tevarihi*” başlıklı şu parçası, son kıt’asıyla şairin doğum, şairliğe başlayış ve en son deyişi olduğunu tespit etmesi itibariyle çok değerlidir:

Nübüvvet nurudur var olan ezel,
Onunla beraber halvette idim.
Balçıktan yarattı onları güzel,
Âdem Havva ile cennette idim.

Haçan ki olunduk cihana sürgün,
Zâri firak ile kalmıştık ol gün,
Lûtf erişti Hak’tan biz olduk memnun,
Mabeyn’de gezerdim vahdette idim.

Emir tebliğ oldu koptu Tufan’ı,
Nuh nebi ki oldu Âdem’i Sânî,
En baş kaptan idim açtım yelkânî,
Nebiler yanında hizmette idim.

İshak ile bir huzurdan oturdum,
İbrahim nebiyle ateşe girdim,
Musa’ya nice nice Tur’a götürdüm,
Fahr-i âlem ile hicrette idim.

Bin iki yüz otuz dokuzda geldim,
Elli altısında bu bahra daldım,
Seksen dört tarihte yadigâr kıldım,
Muhibbî'yem gör ne devlette idim.

Bu hastalıkla 1868 (Rumî 1284) yılı başında 46 yaşlarında iken ölmüştür. O zamanki inanışa göre halk tarafından âşık mezarının bir şifa yeri telâkki edilmesine karşı Muhibbî, mezarının muntazam bir şekilde yapılmamasını vasiyet etmiştir. Aynı vaziyette kalan mezarı, demircilikle çalışmış olduğu dükkânın harabesi yanındadır.

7. ŞAİRİN HAYAT VE AHLAK TELAKKİSİ HAKKINDAKİ DEYİŞLERİ VE DERLENMİŞ DİĞER PARÇALAR

I.

Ey gönül gel kâmil ol irfanı sorma kimseden,
Dertli isen hak tabip dermanı sorma kimseden.

Âlemin sâhibi oldur gayriye varma sakın,
Düşer isen mihnete imkânı sorma kimseden.

Her biri bir tertip ile kendini pinhan eder,
Sâhibi bilür anı insanı sorma kimseden.

Kendin nefsin kurtara gör var ise mârifetin,
Kendi kaydın çek müdam noksanı sorma kimseden.

Kendi cürmün karşısında Kûh-u Kaf zerre gibi,
Lâ eder ol hikmeti Yezdan'ı sorma kimseden.

Ol gülün andelibiyem evvelâ oldu küşad,¹⁶
Kıl anınçün dili zâr efganı sorma kimseden.

Korkma âdem âdâsından taşradan neyler sana,
Kendi nefsinden sakın düşmanı sorma kimseden.
Ey Muhibbî, dil evindeki çırağı hıfz kıl,
Zulmet içre al bile ruşanı sorma kimseden.

II.

Cezp edenler aşk adıyla dâima umman olur,
Bîdar eyler dil gözüyle her taraf seyran olur.

Dünyaya ciyfe¹⁷ demişler talip olanlar kelâb,¹⁸
Kim hulûs eyler severse âkibet peşman olur.

Meyl edenler can-u dilden cümlesi terk ettiler,
Yapılan köşk-ü saraylar yıkılır vîran olur.

Binmeğe kehlân beğenmez geymeğe ipek libas,
Binüben ağaç atına soyunur uryan olur.

¹⁶ küşad: Açış. İlk açılış merasimi.

¹⁷ ciyfe, cife: Leş, iğrenç.

¹⁸ kelâb: Kudurma, kuduz.

Mürşitte görüp cemalin aziz eyleyen âdem,
Hesnalık da bâki kalmaz hâk ile yeksan olur.

Ârif isen kâmil isen haktan ayrılma müdem,
Hak ile birlik olanın refiki îman olur.

Ölmeden olan adamlar haşr-ü neşri gördüler,
Bu makama kim ererse ana çok ihsan olur.

Âşığın candan meramı cenneti gılman değil,
Nerde cânanın görürse ol mekân cinan olur.

Ey Muhibbî dosta yetiş mahlûku terk eyle sen,
Hem görenler dost cemalin şah olur sultan olur.

III.

Sâdık âşığın kelâmı lütf-u rahmanda gelir,
Döktüğü dürr-ü mücevher aşkı ummandan gelir.

Tâ geceler subh olunca dâd eder feryad eder,
Bâkidir solmaz ebed ol gonca gülşandan gelir.

Gâhi arşta gâhi kürste âlemi cevân eder,
Söylemez beyhûde kelâm göğnü seyrandan gelir.

Pervaneyiz dâima Hakk'ın cemali şevkine,
Cismi ihrak eyler ammâ sanma sûzandan gelir.

Oturuben kürsü üzre zem eder zâhit bizi,
Çünkü bilmez sırrı onlar hangi meydandan gelir.

Dost nişanın cümle anlar cennet içinde arar,
Amma dârı cihan içre bize her yandan gelir.

Allemelesmâ vücudumdur benim bildim ayân,
Gayrıdan olmaz şefaât ne gelir andan gelir.

Hem nazargâh-ı Huda kalbimdedir daim benim,
Beyti mâmurdur duvarı gör ki tufandan gelir.

Seyrine varsam cehennem âteşi benden kaçır,
Haktan ayrı cümle kullar der ki nîrandan gelir.

Ey Muhibbî haktan irağ ol daim Hakk’a yakın,
Her ne ki ikram gelirse sana canandan gelir.

IV.

Âşık-ı sâdık olanı yandırır bu nâr-ı aşk,
Gösterir kudret bağından şehri-i dilhunkâr-ı aşk.

Kirletüben kaftanını geydirir şaldan libas,
Hükm eder her bir taraf şehri dilhunkârı aşk

Yoğiken gökte melekler ins ile cinn-ü peri,
Sever idi ol zamandan mahbubu dildârı aşk.

Dilberin her bir muyuna böyle bir cihan verir,
Arayıp bulur cananı ağlatır ağyârı aşk.

Buldu ise sarrafını yakut-u gevher satar.
Ehli kâmil ile kurar daima pazârı aşk.

Gerçi kahramandır amma ehli nar andan kaçır,
Sırrını vermez dışarı saklatır esrârı aşk.

Hangi mekâne varırsa anda canın canıdır,
İsmi diliden unutmaz zikr eder her yârı aşk.

Ey Muhibbî, vasf edersin sende esrar var mıdır?
Zerre düşse gubarından¹⁹ eritir envârı aşk.

V.

Bir yâr için tâ ezelden aşka düşvâr olduğum,
Dide gıryan cism-i pürhun vücud-u nâr olduğum.

Andelibem gonca için onun için efganımız,
Yetemedim maksuda bu kez için zâr olduğum.²⁰

Hâb-ı nazda geldi pirlere eyledim ben câm-ı nuş,
Vardım hikmet makamına anda bîdâr olduğum.

¹⁹ gubar: toz.

²⁰ Bu satırda bir aksaklık varsa da cönkteki şekliyle aynen alınmıştır.

Hoş tevazu'la gelüben katıma ol rûy-u tâb,
Lerze düştü anınçündür cismi bîmâr olduğum.

Kimse bilmez ne halettir ben için ağlarım,
Adûdan havf ettiğimden böyle esrâr olduğum.

Ey Muhibbî, terk-i kıldım sırr-ı rânaları ben,
Hû çekerim kendi bilür arzı didâr olduğum.

VI.

Goncalar andelîbiyiz zâr figanda Nakşi'yiz,²¹
Bir acâyip derde düştük ol mekânda Nakşi'yiz.

Eğletiriz göğnümüzü aşkı zikri hû ile,
Zâhire meydanımız var hem nihanda Nakşi'yiz.

Sırrı seri saklarsız biz şüphesiz Bektaşî'yiz,
Hem erenler meclisinde intihanda Nakşi'yiz.

Veririz biz şemsi gibi serimiz dost yoluna,
Hak deyüp al boyatırız cismi kanda Nakşi'yiz.

Her taraftan kullanırız Nuh gibi zevrakı biz,
Açmayız yelkânı bizler ol tufanda Nakşi'yiz.

²¹ Şair, son çağlarında Nakşî tarikatına intisap etmiştir.

Göğnüm içre var kitaplar ders okunur bîhuruf,
Seyr ederiz türlü hikmet âsümada Nakşi'yiz.

On iki imân babını bekliyen kıtmiriyiz,
On iki renge boyandık her nişanda Nakşi'yiz.

Bu Muhibbî Ali'nin evlâdının kurbanıdır,
Serverimiz Mustafa'dır dervişanda Nakşi'yiz.

VII.

Çar anasırdan yarattı tâ ezel Hak Âdem'i,
Sürgün etti cennetinden ipti ol çekti gemi.

Havva'sından cüda düştü nice yıllar ağladı,
Tevbesin Hak kabul etti murad aldı encami.

Gitti Âdem geldi ol Şit hem nöbet düştü Nuh'a,
Çar köşeden koptu tufan ol icâd etti gemi.

Musa üçün tur verildi hem İsa'ya âsüman,
Sıdkı candan okudular onlar ismi âzami.

İbrahim üçün Hudâ ateşi gülşan eyledi,
Arka ile taş taşıdı yaptı Beyt-ül haremi.

İsmail sahrada doğru bil ki Hacer anadan,
Ayağını yere vurup izhar etti zemzemi.

Câmassep nûş eylemiştir Şahmeran'ın şerbetin,
Ol sebepten hâzık oldu derde verdi merhemi.

Der Muhibbî var olundu cümle âlem aşkına,
Ol Muhammet Mustafa'dır cümlemizin hâtemi.

VIII.

Bulup mürşidi kıl hizmet daim sıdk-ı sadâkatte,
Ararsan bulunur devlet sana sabr-ı kanaatte,
Elin aybını gözetme sakın kalma cehâlette,
O nefsin sözüne uyma yolun gözle selâmette.

Bu tab'ın cümlesi mevcut şehinşâh-ı vilâyette,
Dileriz cenneti cemal budur maksut nihâyette.

Gurur edip sevindirme sakın nefis ile şeytanı,
Gelen belâya sabr eyle sakın çok söyleme anı,
Sana kim verdi ol verdi kılar elbette dermanı,
Zikir eyle lisanında unutma sırrı Yezdani.

Bu tab'ın cümlesi mevcut şehinşâh-ı vilâyette,
Dileriz cenneti cemal budur maksut nihâyette.

Görürsen bir fakir nerde ana sen merhamet eyle,
Yetim mâsumları çok sev daim okşa âdet eyle,
Zünub ehline hor bakma usuldan nasihat eyle,
Özünden söyleme kelâm râviden rivayet eyle.

Bu tab'ın cümlesi mevcut şehinşâh-ı vilâyette,
Dileriz cenneti cemal budur maksat nihâyette.

Muhibbî Hakk’a îbadet kılsan vahdeti gözle,
Seversen şâh-ı serveri edâ kıl sünneti gözle,
Abubekir Ömer Osman Ali’den himmeti gözle,
Zikir eyle lisanında cemali cenneti gözle.

Bu tab’ın cümlesi mevcut şehinşah-ı vilâyette,
Dileriz cenneti cemal budur maksut nihâyette.

IX.

Cümle melek secde etti lâin şeytan bir tane,
Emr-i Hak sıhhat cinana girdi insan bir tane,
Bu dünyada Hak cemalin gören haşa olmadı,
Gördü ancak hûb cemalin nebi sultan bir tane.

Hak cem-i eşyadan evvel nur yarattı iptida,
Ol nuru âzam üçün gevher yarattı iptida,
Beyti mâmur keyfine Kevser yarattı iptida,
Nuh tufanında semaya çekti haman bir tane.

Gerdiş eyler semâ üzre mâh-u tâban çiftedir,
Asırlılar âsümandan anlar her an çiftedir,
İnsü cinnü bunca âlem halk olan çiftedir,
Söyle mekânı ne yerde acep hayvan bir tane.

Heft-i nîran heşt-i cinan ve hem cihan kendinin,
Hatm-ı Kur’an nûr-u imân ulu dîvan kendinin,
Bahr-ı umman hem âsüman arş-ı rahman kendinin,
Der Muhibbî, cümle anın gani Subhan bir tane.

X.

Bu zemin-ü dehr içinde bahr-ı umman yedidir,²²
Setri ahdar hem müzeyyen ta âsüman yedidir,
Hesap ettim bu âlemin cümlesin bir bir ayân,
Heşt-i cinan nurdan oldu heft-i nîran yedidir.

Hayat ilim sem’u basar bildim irâdat ile,
Kelâm kudret tekvin tamam oldu itikat ile,
Hak seni halk eylemiştir bil ki kaç sıfat ile,
Ey âh-ı gafletten uyan zikr olunan yedidir.
Der Muhibbî hûb zebanım dilde kitab eyledim,
Okudum havf ile bâri çeşmimi ab eyledim,
Okudum seb’an mesani durdum hesap eyledim,
Yirmi dokuz hurufattır onda noksan yedidir.

XI. Vak’a-yı Kerbelâ²³

Ol Yezitlerin hakaratın eşiten ağladı,
Cebrail verdi haberi nebi zîşan ağladı,
Dil evinden hû çeküben Ali aslan ağladı,
Ravzasından titreşüben Zöhre sultan ağladı.
Gökte melek yeryüzünde cümle insan ağladı,
Hasan Hüseyin şehid oldu Kerbelâ kan ağladı.

²² Kendi şivesine göre (yeddiler) şeklinde okunur.

²³ Bu başlık altında Hars köyünde saklı cönkten aynen (olduğu gibi) alınmıştır

Fitneler îcat ederler şeytana lânet ola,
Ol şeddat Nemrut imânsız küfrana lânet ola,
Onlar ile kim beraber ol cana lânet ola,
Cümle serdarlarına hem küfrana lânet ola.

Gökte melek yeryüzünde cümle insan ağladı,
Hasan Hüseyin şehid oldu Kerbelâ kan ağladı.

Rahmetin bulsun özün kim kıydı öz evlâdını,
Diledi İmam Hüseyin Hasan âzâdını,
Yâ İlâhi cennet içre ver anın murâdını,
Hakk'ı seven rahmet ile eylesinler yâdını.

Gökte melek yeryüzünde cümle insan ağladı,
Hasan Hüseyin şehid oldu Kerbelâ kan ağladı.

Ol hakaratı o şaha nice lââyık gördüler,
Lânet olsun cümlesine çün o raha vardılar,
Hasan'a zehr içirüben hem Hüseyin'i vurdular,
Sevinip şâd oldular azim temaşa kıldılar.

Gökte melek yeryüzünde cümle insan ağladı,
Hasan Hüseyin şehid oldu Kerbelâ kan ağladı.

Kan akaraktan varırlar Arasat meydanına,
Cürm-ü isyan sâhibi hep cem olalar yanına,
Bizi anlara bağışlar bak Hakk'ın ihsanına,
Anın için yalvaralım âlemin Sübhan'ına.

Gökte melek yeryüzünde cümle insan ağladı,
Hasan Hüseyin şehid oldu Kerbelâ kan ağladı.

Hak yoluna niyyet edüp kurban etti cânını,
Bendesiyiz her zaman biz vasf ederiz şânını,
Rûz-i mahşer meydanında dileriz ihsânını,
Destime ver yâ İlâhi bus edem dâmânını.

Gökte melek yeryüzünde cümle insan ağladı,
Hasan Hüseyin şehid oldu Kerbelâ kan ağladı.

Yâ İlâhi bu Muhibbî'y haşrı kıl anlar ile,
Kerbelâ'da şehit olan mâh-ı tabanlar ile,
Fahr-ı âlem çâr-ı yârı ol güzel canlar ile,
Cennet içinde kavuştür hürü gılmanlar ile.

Gökte melek yeryüzünde cümle insan ağladı,
Hasan Hüseyin şehid oldu kerbelâ kan ağladı.

XII. Gazel-i Abduhu Tahmisi Mubibbî²⁴

Gül ü bülbül gibi her kimse ki hemsâye düşer,
Başına aşk-ı ilâhiden anın sâye düşer,
Gice gündüz işi feryâd ile sevdâye düşer,
Her kimin kim nazarı sen ruhu zibâye düşer,
Aklını cem edebilmez başı kavgaye düşer.

²⁴ Çoruh öğretmenlerinden Erzurumlu Bay Hasan Fehmi'nin dedesi eliyle yazılmış bir cönkte aynı başlık altındaki bu tahmis oradan olduğu gibi alınmıştır.

Bülbülü eyleme taklit sen ey zâğ-ı siyah,
Dağıtıp berki gülü kan yutuben kılma tebah,
Çünkü el-cinsi maalcins hitap etti İlâh,
Yürü ey zâğ-ı siyah gonca için eyleme ah,
Gül için ağlama o bülbülü şeydâye düşer.

Sanma çeşme-i civan lebine can sözüne,
İki âşûb-u cihan fitne-i devran gözüne,
Sensin ey çeşm-i civan bir nazar eyle özüne,
Sanma zilf-i siyahını dökülmüştür yüzüne,
Sanasın nuru mücellâ şeb-i yeldâye düşer.

Edelim zevk-u safa işbu geçitten geçelim,
Mârifet istiyelim gevher-i mâna seçelim,
Saçalım tohm-u vefa mihr-i muhabbet biçelim,
Sâkıya sun kadehi yâd-ı lebinle içelim,
Hayıf kim bu demin fırsatı ferdâye düşer.

Ey Muhibbî çü demin mülküne kıldın nüzul,
Edelim zevk-u sefa olmıyalım dahi melül,
Âr-u namus nedir aşka düşene ehl-i ukul,
Abdiya müddeiler tan seni eyle kabul,
Terk-i âr etse gerek kim ki bu sevdâye düşer.

XIII. Tevhit

Gel imdi nasihat dinle,
Dil-i ruşen eder tevhit.
Düşersen çaresiz derde,
Sana derman eder tevhit.

Alıp sağdan verir sola,
Yetişir anı tâzimle,
Açar bâtın gözün belki,
Güzel seyran eder tevhit.

Alıben kuvveti nef’sten,
Anı sen kalbe kıl teslim,
Geda iken bu âlemde,
Şâh-ı sultan eder tevhit.

Hulûs ile dese bir kez,
Yetişür arşa ol demde,
Melekler âşına cümle,
Sana hayran eder tevhit.

Dese ömründe bir kerre,
Ederse sahib-i makbul,
Olur cismi nara haram,
Şâhit ihsan eder tevhit.

Cem' olan cümle sâlikin,
Bu imiş evvelâ dersi,
Görünür idi bir katre,
Anı umman eder tevhit.

Ezazil leşkeri seni,
Hadit kal'esine mahpus,
Ederse söyle bir kerre,
Yıkar viran eder tevhit.

Geyinirsen libasları,
Eğer ki cürm-ü isyandan,
Hâlas eyleyüben andan,
Seni uryan eder tevhit.

Ararsan kâbeyi taşra,
Bulursun kendi kendinde,
Nazargâh-ı ilâhide,
Seni mihman eder tevhit.

Muhibbî gel gece gündüz,
Unutma şen âdet eyle,
Vâsıl eyler o cânana,
Şâd-u handan eder tevhit.

XIV. Devriye

Dünyanın devrini gören öğünsün,
Şenliği çok değil harabasından,
Bu bir çarh-ı gerdûn döner ha döner,
Her binenler iner arabasından.

Gidenler gidiptir hara gidişin,²⁵
Çetin olur andan geri dönüşün,
Örtülü çarşının alış verişin,
Ârif olan anlar darabasından.

Muhibbî sözlerim Hakk'a yarar ha,
Âhret kazan, dünya gider zarar ha,
Yumurta içinde piliç arar ha,
Bu mülkün sahibi marabasından.

XV. Muamma

Okuyup yüz dört kitabı tahsil edip bil de gel,
Yedi derya derununa Gavvas olup dal da gel,
Leyse men'in ismi yerde yoksa gökte mi ola,
Canlı mıdır cansız mıdır ol mekânı bul da gel.

Hangi hacir kulun edip cihan oldu velvele,

²⁵ Poshov'da derlediği bu konuşmayı bize Kars'tan Fahrettin Çelik arkadaşımız göndermiştir. Muhibbî'de "*Gidiptir, hara,*" kelimelerine tesadüf edilmez. Ancak bu deyiş Poshov'da söylenmişse şairin muhite uyduğuna ve ya (gidenler gidiyor nerye gidişin) şeklinin muhitçe sonradan yukarı ki biçime sokulduğuna ihtimal verilebilir.

Hangi şecer rehber olup dolandı sağ-u sola,
Hangi câbir gark olundu hem nice umman göle,
Bilmez isen âleme sor söze âşna ol da gel.

Biliriz ki bâki değil bize bu dehr-i fani,
Bir cesette sekiz can var taşırdı onun göni,
Der Muhibbî âhırinde mat ederim ben seni,
Bir üstada hizmet edip yol erkândan bil de gel.

XVI. Muamma²⁶

Eğer âşık isen bir cevap yetür,
Âzasız cesetsiz candan haber ver,
Mürşitten hizmet gör tez bara getür,
Yere damlamıyan kandan haber ver.

²⁶ Emsali muammalar arasında Muhibbî'nin bu muammasını kime karşı söylemiş olduğu belli değildir. (Sümmanî ile Gülperi) adlı bir kitapta Muhibbî'nin bu parçayı Narmanlı Âşık Sümmanî'ye sormuş olduğuna ve Sümmanî cevap verdikten sonra ayrıca mecliste bulunanların Muhibbî'nin mat edildiğine hüküm verdikleri şeklinde bir isnatta bulunuluyor. (M.U.) remzini taşıyan (Sümmanî ile Gülperi) müellifine malumatı veren her iki aşığımızda da iftira etmiştir. Zira Çoruh, Kara ve Erzurum havalisinde başka bir Muhibbî tanıımıyoruz.

*“Tarih seksen dokuz on bir yaşında
Cem oldu başıma iş birer birer*

ve yine:

*Tarih seksen dokuz aşkım âşikâr
Kudrettin rahında eylerim tayyar”*

diyen Sümmanî, Muhibbî'nin ölümünden beş sene sonra şairliğe başlamış olduğunu kendi ağzıyla söylüyor. Bu itibarla karşılaşmaları muhal olan bu iki şairin de ruhlarını tâzip etmeden, birinin daha evvel söylemiş olduğu malum muammaya diğerinin sonradan nazire yaptığını kabul etmek hakkı teslim olur. Sümmanî'nin Pasinler halkı dilinde dolaşan bir tarikat divanına Yusufelili şair (İkrârî)'nin divanı dinlediği yerde ve Sümmanî'yi görmeden, bizce malum, naziresini yapmış olması gibi...

Kaç nesne halk oldu Âdem Havva'da,
Ne kuşudur sâkin değil yuvada,
Kendi vasattadır rızkı havada,
Eğer ârif isen andan haber ver.

Âşıklar sözüne hilaf katmazlar,
Onlar kimdir mahşere dek yatmazlar,
Ne yerde sâkindir yâda yatmazlar,
Der Muhibbî bu sultandan haber ver.

Ne yeredir ne göktedir muallâkta mekânı,
Dersin hümayun değildir özge kuştan haber ver,
Varuben fitnekâr oldu söyle ki hangi gulam,
Ol sebepten fevt olundu uçan kuştan haber ver.

Bir garip bülbül misâli gönül düştü şivana,
Hem Eshab-ı Kehif garda hem ettiği dua ne,
O kim idi sağlında vardı ulu divana,
Onda sâbiler kim idi hem o düşten haber ver.

Der Muhibbî, çekticeğim her gün ah-u zar gibi,
Hangi dağdır halk olundu şiddeti var nar gibi,
Rengini sual edersen kendi beyaz kar gibi,
Bir yanı od bir yanı kar hem o kıştan haber ver.

8. MUHUBBÎ'NİN MÜNAZARALARI

8.1. Muhibbî-İdrâkî Münazarası:²⁷

İdrâkî Ta ezel bir katre iken bahr-i umman olmuşam,
Hiç tükenmez söz hazinem la'l-ü mercan olmuşam,
Söylenür cümle cihanda şöhrat-ü şunun benim,
Cümle âşıkân yanında şah-ı sultan olmuşam.

Muhibbî Nûş edip mey mürşidimden imdi mestan olmuşam,
Rûz-u şeb şem'yara zerre misl-i pervan olmuşam,

²⁷ Bu karşılaşma hakkında tespit edilen muhtelif rivayetler şunlardır:

I. Bir rivayete göre - ki pek zayıf bir ihtimal ile söylenir- Muhibbî-İdrâkî karşılaşması vuku bulmuş değildir. İdrâkî mahlaslı bir âşık da yoktur. Sözler Muhibbî'nin idrakinden doğan bir teliftir.

II. İkinci bir rivayet bu iki âşığın Hasankale'de karşılaşmış oldukları etrafındadır.

III: Diğer rivayete göre bu münazara, zamanın Erzurum Valisi huzurunda olmuş. Valinin emriyle huzura toplanan muhit âşıklarına en sonra iltihak eden Muhibbî de götürüp sazını duvarda asılı duran sazların en üstüne asmıştır. Bu harekete içerlenen İdrâkî de güya Muhibbî'yi bu sert divanıyla ele alıp hırpalamıştır.

IV. Ekinis köyünde 80 yaşlarında Hüseyin Zorel'den aldığım malumat ise şudur: “Ben gençliğimde İspir'de dolaşırken yaşlı bir adam, Muhibbî ile İdrâkî'nin karşılaşmasını dinlemiş olduğunu bana anlattı. Doğrudur.” diyor.

V. Son rivayet-ki karşılaşmanın doğruluğunu tamamen teyit ediyor- muhit halkiyatını çok iyi incelemiş olan M. Fahrettin Çelik arkadaşımız bu münazara hakkındaki bilgilerini şöyle anlatıyor: İdrâkî'yi bütün Poshov, Ardahan gibi Kars merkez ve Erzurum'da da tanımış olanlara rastladım. Poshoflu Üzeyir (Fakirî) ustanın oğlu Feryadî ile görüşmüş. Zendezümdeli âşık ve hoca Eşref'in -77 yaşındadır- anlattıklarına göre İdrâkî, Erzincan taraflarındanmış. Oltu sancağı ki 1829 Edirne muahdesiyle Ahıska elden çıkınca parçalanan Çıldır eyaletinden elimizde kalan kısma verilen ve Çıldır sancağı adıyla anılan sancak merkezi idi. 93 tarihine kadar bu hali devam etmiştir (Mutasarrıfın has âşığı imiş). Bir gün Paşa'nın keyifli bir çağında kendisine meclis yapması teklif olunan İdrâkî: “Karşısına hasım getirilene kadar şatır ve hünerli-şevkli şiir söyleyeceğini” bildirmiş. Bu haline kızan Mutasarrıf Paşa, nedimelerine: “Buna bir hasım bulamalarını” emretmiş. Onlar da Yusufeli'nden ayağı çarıklı Muhibbî ustayı getirmişler. Ve Oltu'da Paşa'nın has bahçesinde, öğleden sonra, Paşa ve Müftü'nün de bulunduğu büyük bir mecliste müsaereye başlamışlar ve neticede – bilindiği gibi- İdrâkî, mat olmuş. Sonradan barışan bu iki âşık, zamanın sultan-ı şuarası saydıkları sayıldıkları halde, yılda birkaç kere Poshov'a gelip usta tanıdıkları Hevetli Üzeyir'i (Fakirî) ziyaret ederlermiş.

Kör ezâzil benlik etti vâsil oldu lânete,
Ol sebepten âlem içre hâki yoksan olmuşam.

İdrâkî Gavvas olup bahri aşka bu zaman dalsam gerek,
Çâre yoktur azın elden âkıbet alsam gerek,
Çevirip her bir taraftan kanadın yolsam gerer,
Sen teki serçe yanında misli şahan²⁸ olmuşam.

Muhibbî Mürşidine hizmet eyle harf oku imlâyı gör,
Sen akan bir katre isen gel muhit deryâyı gör,
Her haçan ki şahan oldun zümrüd-ü ankayı gör,
Zerrece vermem âmânı şöyle düşman olmuşam.

İdrâkî İdrâkî'yem böyle laftan çekmenem kayguları,
Nerde bir âşık eşitsem eylerim arzuları,
Yere çarpam meydan içre sen teki tülküleri,
Salarım pençemi her dem bir aç aslan olmuşam.

Muhibbî Der Muhibbî aslan oldu şimdi seyret nasiyem,²⁹
Elverirse bu diyarda âşıkların hasiyem,
Balyemez topundan çıktım ateşli güllesiyem,
Ufatıp her bir taraftan çevresi kan olmuşam.

²⁸ şahan: Şahin.

²⁹ nasiyem: kendi şivesiyle "nasılsın" karşılığı.

II

- İdrâkî Mağrib-ü meşrikte var iki kal'a,
Ara ki bulasın Âşık Muhibbî.
Haber ver onların adı ne ola,
Ara ki bulasın Âşık Muhibbî.
- Muhibbî Anı kudretinden halk etti Subhan,
Arar da bulurum Âşık İdrâkî,
Birisi Belka(?) dır, birisi Hıssan(?),
Arar da bulurum Âşık İdrâkî.
- İdrâkî O kalenin Hak'tan oldu yapısı,
İçi mü'min dolu bekler depisi,
Söyle kaçtır o halenin kapısı,
Ara ki bulasın Âşık Muhibbî.
- Muhibbî Cümlesini bir bir edem âşıkâr,
Meclisi irfanda kalsın yâdigâr,
Ol kalenin tam on bin kapısı var,
Arar da bulurum Âşık İdrâkî.
- İdrâkî Âşıkların sözü sırrı müşküldür,
Meclisi irfanda dili bülbüldür,
Kapıdan kapıya ne kadar yoldur,
Ara ki bulasın Âşık Muhibbî.

- Muhibbî Âşıklar sözüne katar mı hata,
Yârenler gûş verir söze sohbete,
Yiğirmi günlük yol seçirten ata,
Arar da bulurum Âşık İdrâkî.
- İdrâkî Âşık olan kendi hasmına bakar İdrâkî,
Şiddeti reyh gelir cihanı yakar,
Ol kale içinde kaç pungar akar,
Ara ki bulasın Âşık Muhibbî.
- Muhibbî Daim sıcak akar sanma ki dongar,
Yalvarırım Hakk’a işimi ongar,
Ol kale içinde yüz seksen pungar,
Arar da bulurum Âşık İdrâkî.
- İdrâkî Seninle konuşak merd ile merdan,
Kimisi yakuttan kimi gevherden,
Meşrikten kesilir ol akar da nerden?
Ara ki bulasın Âşık Muhibbî.
- Muhibbî Cümlesine cevap vereyim toptan,
Sen teki cazıyı endirem küpten,
Kesilir meşrikten akar mağripten,
Arar da bulurum Âşık İdrâkî.

- İdrâkî Yeni okuturum elifi bayı,
Hele bellilersin harfî imlâyı,
Hak cümleden evvel yarattı neyi?
Ara ki bulasın Âşık Muhibbî.
- Muhibbî Anınçün çekmenem gami efkârı,
Bize ruhsat verir cenabı Bâri,
İptida halk oldu Muhammed nuri(u),
Arar da bulurum Âşık İdrâkî.
- İdrâkî Seni düşürürüm kavgayı derde,
Aşkım deli poyraz eser bu serde,
Bu gökler yoğ iken nur durdu nerde?
Ara ki bulasın Âşık Muhibbî.
- Muhibbî Yetmiş yıl bekledi kudret hicabı,
Altmış bin yıl kemal hicabında nur oldu tâbî,
Elli bin yıl cemal hicabında anla cevabı,
Arar da bulurum Âşık İdrâkî.
- İdrâkî: Biz müştakız evvel nebi servere,
Asla vasf olunmaz nuri envere,
Söyle hicaplardan nur endi nere?
Ara ki bulasın Âşık Muhibbî.

- Muhibbî İlim hicabında kırk bin yıl kaldı,
Otuz bin yıl ilim hicabın buldı(u),
Yığrmi bin yıl keramet hicabında sâkin oldi(u),
Arar da bulurum Âşık İdrâkî.
- İdrâkî Âşık olan hizmet eyler pirine,
Âlem bakar gevherine dürüne,
Hicapalardan nuru endir yerine,
Ara ki bulasın Âşık Muhibbî.
- Muhibbî On iki bin yıl kaldı arşı rahmanda
Kürste levh-ü kalem şol âsümanda,
Son mekânı ol şeceril yakinde,
Arar da bulurum Âşık İdrâkî.
- İdrâkî Şeceril yakinde ne idi verdi,
Âşık olan işbu manaya erdi,
Şükrüne kaç kere secdeye vardı,
Ara ki bulasın Âşık Muhibbî.
- Muhibbî Karşısında doğdu miv’atil hayat,
Kendi cemalini gördü pâkizat,
Beş secde kıldı hem anda nur-i zat,
Arar da bulurum Âşık İdrâkî.

- İdrâkî Cümlesini bir bir şerh eyle dilde,
Her dem ezber olsun canı gönülde,
Söyle beş secdeyi kıldı kaç yılda,
Ara ki bulasın Âşık Muhibbî.
- Muhibbî On sekiz bin yılda rivayet oldi(u),
Gavvas gönül aşkın bahrına daldı,
On iki bin yılda beş secde kıldı,
Arar da bulurum Âşık İdrâkî.
- İdrâkî Sana çektireyim efkârı derdi,
Hallâkî âlem ki mârifet verdi,
Kur'an ki yoğ idi ne idi virdi,
Ara ki bulasın Âşık Muhibbî.
- Muhibbî Sübhan-el alimellezi la ya'lem biri,
Sübhan-el halimellezi bil aşıkârı,
Sübhan-el cüdillezi al yadigârı,
Arar da bulurum Âşık İdrâkî.
- İdrâkî Anladık senmişsin gevheri mâden,
Âşıkı sadıksın her bir imladan,
Cennetle cehennem halk oldu neden,
Ara ki bulasın Âşık Muhibbî.

Muhibbî Cümlesini haber vereyim candan,
Meclisi irfanda yol-u erkândan,
Cehennem hışmından cennet lütfundan,
Arar da bulurum Âşık İdrâkî.

İdrâkî Seni düşürüm feryadı aha,
Yolun götürürüm tariki raha,
Rivâyetin biri kaldı bir daha,
Ara ki bulasın Âşık Muhibbî.

Muhibbî Elhami buyurdu mesâni adı,
Siyahla bayaz nur andan sıçradı,
Siyahdan beyazdan bunlar töredi,
Arar da bulurum Âşık İdrâkî.

İdrâkî Sana çektireyim gami fırağı,
Malûm eyle yakın ile irâğı,
Yedi cehennemin vardır kaç dağı,
Ara ki bulasın Âşık Muhibbî.

Muhibbî Bizi bend edemez böyle dil bağı,
Gönül seyran eder sol ile sağı,
Yedi cehennemin seksen bin dağı,
Arar da bulurum Âşık İdrâkî.

İdrâkî Âşıkların sözü sırrı müşküldür,
Meclisi irfandan dili bülbüldür,
Bir dağdan bir dağa ne kadar yoldur,
Ara ki bulasın Âşık Muhibbî.

Muhibbî Âşıklar Meclisi kaynayıp çoşa,
Dinliyen ahbablar baka cünbuşa, (e)
Beş yüzyıllık yoldur uçucu kuşa,
Arar da bulurum Âşık İdrâkî.

İdrâkî Cehennemini içi şiddetli nardır,
Kimisi akreptir kimisi mardır,
Her dağın üstünde kaç şehir vardır,
Ara ki ara ki bulasın Âşık Muhibbî.

Muhibbî Halk eden bizlere etmesin kahri,
Oraya dolmuştur maresin zehri,
Her dağ üzerinde seksen bin şehri,
Arar da bulurum Âşık İdrâkî.

İdrâkî Sana çektireyim feryadı yası,
Kaddına geydirem gamı libası,
Her şehrin vardır kaç mahallesi,
Arar ki bulasın Âşık Muhibbî.

Muhibbî Hak orya doldurmuş cin ile devi,
 Seninle konuşak sözü pertevi,
 Seksen bin mahallenin seksen bin evi,
 Arar da bulurum Âşık İdrâkî.

İdrâkî Âşık olan kendi hasmını sever,
 İrfanı bulmazsa gayetle ever,
 Evlerin içinde söyle ki ne var
 Arar ki bulasın Âşık Muhibbî.

Muhibbî Bu aşkın ucundan tutuşup yandık
 Meclis taciz oldu biz de osandık
 Her evin içinde seksen bin sandık
 Arar da bulurum Âşık İdrâkî.

İdrâkî Seninle konuşak kelimlar hası,
 Cümlesini bir bir soralım nası,
 Söyle sandıkların var ne eşyası,
 Arar ki bulasın Âşık Muhibbî.

Muhibbî Âşıklar mecliste söylemez yalan,
 Özü gavvas olur ummana dalan,
 Sandılar içinde seksen bin ilan, (yılan)
 Arar da bulurum Âşık İdrâkî.

- İdrâkî Sana çektirdiğim feryad-ı gamdır,
Gözünden töktüğüm katre-i nemdir,
Her ilanın zehri kaç yüz dirhemdir,
Ara ki bulasın Âşık Muhibbî.
- Muhibbî Onun üçünde düşmem feryad-ı game,
Sözünde hiç eksik bir cevap deme,
Seksen bin batmanı sen vur dirheme,
Arar da bulurum Âşık İdrâkî.
- İdrâkî Âşıklar maksudun Huda'dan diler,
Ruz-u şeb ah çekip gözyaşı siler,
Söyle bir dirhemi kaç azap kılar,
Ara ki bulasın Âşık Muhibbî.
- Muhibbî Cümlesine yekten vereyim cevap,
Onu mâna ile halleyler kitap,
Bir dirhemi kılar seksen bin azap,
Arar da bulurum Âşık İdrâkî.
- İdrâkî Ruz-u şeb çektığım ah ile vaydır,
Hele ruhsat benim sanma ki saydır,
Cehennem içinde akan kaç çaydır,
Ara ki bulasın Âşık Muhibbî.

- Muhibbî Cehennem içinde üç çay var akar,
Eğer biri gelse cihanı yakar,
Mahlûkat kırılır pek fena kokar,
Arar da bulurum Âşık İdrâkî.
- İdrâkî Âlemde aşmışam şöhret-ü şanı,
Meclisi irfanda yolu erkânı,
Söyle o çayların ne kadar eni,
Ara ki bulasın Âşık Muhibbî.
- Muhibbî Hudâ'nın hikmeti gayetle budur,
Bu bir kolay sual sanma müşküldür,
Yeğîn uçan kuşa üç aylık yoldur,
Arar da bulurum Âşık İdrâkî.
- İdrâkî Âşık bilir düzenini fendini,
Lisanından döker asıl fendini,
Gel haber ver o çayların bendini,
Ara ki bulasın Âşık Muhibbî.
- Muhibbî O çayların bendi âsi insandan,
Akar gözün yaşı irinden kandan,
Onlar cem oluben gelür her yandan,
Arar da bulurum Âşık İdrâkî.

- İdrâkî Sana çektireyim feryadı dâdı,
Mürşid-i kâmilden dile imdadı,
Anda iki pungar var nedir adı,
Ara ki bulasın Âşık Muhibbî.
- Muhibbî Hakk'ın cemaline olmuşuz müştak,
Hak ne ki yaratmış bilirüz mutlak,
Birisi Cahimdir birisi Gassak,
Arar da bulurum Âşık İdrâkî.
- İdrâkî Seninle konuşak sözler şirini,
Âlimler kitapta bulur yerini,
Ne kadardır gayya kuyun³⁰ derini,
Ara ki bulasın Âşık Muhibbî.
- Muhibbî Âdem'den yetmiş bin evvel bir taş düştü,
Yüz yigirmi dört bin nebi aradan geçti,
Muhammet mi'raçta iken dibine düştü,
Arar da bulurum Âşık İdrâkî.
- İdrâkî Sana çektiirdiğim feryad-u yastır,
Kadden geydirdiğim gamdan libastır,
Şimdi cehennemde neler mahbustur,
Ara ki bulasın Âşık Muhibbî.

³⁰ kuyun: Kuyunun

- Muhibbî Hikmeti yazılı anın alnında,
Lâ şüphe ilan var anın karnında,
Sırat köprü çekilidir burnunda,
Arar da bulurum Âşık İdrâkî.
- İdrâkî O ilanın büyüklüğünü bildir,
Kendi özün aşkın bahrına doldur,
Dodaktan dodağa yoldur,
Ara ki bulasın Âşık Muhibbî.
- Muhibbî Sırat köprü bıyığından bir kıldır,
Bu mânayı bilmek sanma müşküldür,
Tekmilince üç bin senelik yoldur,
Arar da bulurum Âşık İdrâkî,
- İdrâkî Seninle konuşak mert ile merdan,
Kimisi yakuttan kimi gevherden,
Söyle âb-ı kesver akıyor nerden,
Ara ki bulasın Âşık Muhibbî.
- Muhibbî Bize ruhsat verir cenabı Allah,
Dinle kelâmımı de bârek-allah,
Yeşil kâbe içre bendi bismillah,
Arar da bulurum Âşık İdrâkî.

İdrâkî Hikmet dirahtından nimeti nanı,
Elin uzatmazdan yerlermiş anı,
Bu dünyada söyle bir emsalını,
Ara ki bulasın Âşık Muhibbî.

Muhibbî Ana rahminde ki bir uşak olur,
Ne dilese anası aklına gelür,
El uzatmaz amma ol gıdalanur,
Arar da bulurum Âşık İdrâkî.

İdrâkî Cennetin köşkleri yücede,
Anda rahmet çoktur cefalar nice,
Cümlesini bir bir eyle netice,
Ara ki bulasın Âşık Muhibbî.

Muhibbî Teşbihi dev misal aşağı yatar,
Gel verme canıma cefalar yeter,
Üstüne basınca yükseğe atar,
Arar da bulurum Âşık İdrâkî.

İdrâkî Âlemde söylenür Tuba'nın şanı,
Dalları kaplamış her bir ayvanı,
Bu dünyada söyle bir emsalını,
Ara ki bulasın Âşık Muhibbî.

- Muhibbî Tuba'nın teşbihi gayetle hoştur,
Kışın gün ki gelür o bir cümbüşdür,
Anı sorar isen gökte güneştür,
Arar da bulurum Âşık İdrâkî.
- İdrâkî Cennetin vasfindan diller osanmaz,
Cahil olan bu manaya inanmaz,
Nimetine teşbih nedir tükenmez,
Ara ki bulasın Âşık Muhibbî.
- Muhibbî Âşığım almışım âlemde namı,
Kendi mürşidimden buldum bu kamı,
Anı da sorarsan hemşiren...
Arar da bulurum Âşık İdrâkî.
- İdrâkî İdrâkî yem kurdum kendime kapan,
Senden gayrı olmaz göğnümü yapan,
Kardaşım söyleme gel saçma sapan,
Sen söyle bulalım Âşık Muhibbî.
- Muhibbî Âşıklar aldılar bu gün payeler,
Eşitenler bir eyvallah diyeler,
Ol nedir ki yerden arşı ziyalar,
Ara ki bulasın Âşık İdrâkî.

- İdrâkî Âşıklar gevheridir dürrüdür,
Meclisi irfanda dili mamurdur,
Müminler kalbinde imân nurudur,
Arar da bulurum Âşık Muhibbî.
- Muhibbî Meclisi irfanda değiliz nâşi,
Sana çektireyim yaman telâşı,
Arşın kaç ayağı vardır kaç başı,
Arar ki bulasın Âşık İdrâkî.
- İdrâkî Anınçün çekmenem zerre telâşı,
Bir katre tökmenem gözümden yaşı,
On sekiz bin ayak bin beş yüz başı,
Arar da bulurum Âşık Muhibbî.
- Muhibbî Âlemde söylenür şöret-ü şanı,
Meclisi irfanda yol ve erkânım,
Ol nedir ki yaratmamış Subhan'ım,
Arar ki bulasın Âşık İdrâkî.
- İdrâkî Âlemde almışam şöreti şanı,
Meclisi irfanda yol ve erkânı,
Kelamıdır yaratmadı Furkanı,
Arar da bulurum Âşık Muhibbî.

Muhibbî Âşık bu sözünden şikâr edemez,
Düşünüp songunu fikir de edemez,
Nedir yaratmamış hem yaradamaz,
Arar ki bulasın Âşık İdrâkî.

İdrâkî Senin bu sözlerin bağrıma oktur,
İmtihan olduğum gayetle çoktur,
Hak yaratmadığı bir kimse yoktur,
Arar da bulurum Âşık Muhibbî.

Muhibbî Haktır bu sözlerim nadir değildir,
Hem de gözettiğim sedir değildir,
Anı yaratmağa kadir değildir,
Ara ki bulasın Âşık İdrâkî.

İdrâkî Ahbaplar oturur saf saf altına,
Âşık olan söyler laf laf altına,
Korkarım geçersin sen kef altına,
Anın aslı olmaz Âşık Muhibbî.

Muhibbî Âşığım almışım âlemde paye,
Cümle dinliyenler eyvallah diye,
İnanmazsan var da danış müftüye,
Arar ki bulasın Âşık İdrâkî.

İdrâkî İdrâkî der, seçer isen eyvallah,
Kıl köprüdür geçer isen eyvallah,
Bağladığın açar isen eyvallah,
Ant ben bulamam Âşık Muhibbî.

Muhibbî Var mıdır bir hikmet su bendi gibi?
İlmi yekta olan efendi gibi,
Tanrı yaratmamış bir kendi gibi,
Bari bildireyim Âşık İdrâkî.

Sanma Muhibbî'nin sözü meşkuldür,
Meclisi irfanda her an makbuldür,
Yarattığı mahlûk kendine kuldur,
Bari bildireyim Âşık İdrâkî.

TAŞLAMA

Akşamdan geldi biz ile,
İstedi meydan İdrâkî.
Meydana girdi saz ile,
Sürmedi devran İdrâkî.

Dahi tanımaz üstazın,
Cehd eder ki ala sazın,
Sırtı boz kulağı uzun,
Koca marsıvan İdrâkî.

Lafından çekti zararı,
Kalmadı sabrı kararı,
Başında Tokat yuları,
Sana lazım han İdrâkî.

Handa yaman olur işin,
Çalbadar bırakmaz peşin,
Korkarım ağırıdır dişin,
Çavdarlı saman İdrâkî.

Öz başına buldu bela,
Gezer palakları bile,
Erbeiynde bekler çile,
Hem yalar taban İdrâkî.

Avculardan şüphe çeker,
Gayet kaş kabağını töker,
Bir kurşun kaddini бүker,
Ararsın orman İdrâkî.

Ormanda bellidir izin,
Kimse çekmez şive nazın,
Burnu yerde dişi uzun,
Verir çok ziyan İdrâkî.

Ormanda seni tutarlar,
Beş on kuruşa satarlar,
Boynuvan kement atarlar,
Oynadır çingen İdrakî.

Çingenler bilür karından,
Herkes taciz mır mır'ırından,
Koca zopanın zorundan,
Hoş olur tomban İdrakî.

Âlem korkuyor sesinden,
Bağlara girer hersinden,³¹
Yer de töker gerisinden,
Söndürür bostan İdrakî.

Muhibbî'yem bu cihanda,
Çok huzurda imtahanda,
Bari bu aşk meydanında,
Tanı bir ustan İdrakî.

³¹ Hers, hırstan bozmaya benzerse de “kızma, hiddet” yerinde kullanılır.

8.2. Muhibbî-Çoşkunî Münazarası:³²

I.

- Muhibbî Aç gözün eyleme benlik âşığım seyrana gel,
Sen bir akan katre isen bu bahrı ummana gel.
Laf ile iş yola gitmez, elde lazım marifet,
Keşf edüp ruy-u zemini sonra asümana gel.
- Çoşkunî İptidadan vurducağın ol sazından bellidir,
Sonradan karga misali avazından bellidir,
Laf ile iş yola gitmez, gerçi marifet lazım,
Seni terbiye eyliyen üstazından bellidir.
- Muhibbî Der Muhibbî ki doludur kibr ile ismin senin,
Anın üçün nursuz olmuş irfanda veçhin senin,
.....kabrın içinde taptığın haçın senin,
Hak dinini kabul edip ey kâfir imâne gel.

³² Muhibbî-Çoşkunî (Ermeni âşığıdır) ile karşılaştığı zaman Âşık Şamili de beraberdi. Şair, Şamili'yi usta göstererek evvela Çoşkunî ile karşılaştırdı. Bu ilk münazaradaki deyişlere nazaran Çoşkunî, Şamili'yi çok ağır hitaplarda bulunuyor ve Şamili'nin çırağı zannettiği Muhibbî'ye de hücumdan geri durmuyordu. Münazarayı sonuna kadar takip edem Muhibbî Ermeni'ye içerlenmiş ve sabırsızlanmıştı. Nihayet daha ağır hücumlara uğrayan Şamili münazarasını,

*“Şamili'yem kabul eylemem haşa,
Sen beni düşürdün büyük telaşa,
Şimdi sora geldi koca camuşa,
Arasın da bulsun Âşık Muhibbî”*

sözüyle çırak süsü verilen hakiki ustası Muhibbî'ye devrettikten sonra, Muhibbî, Çoşkunî'yi ele alıp hırpalamaya ve bu şekilde intikam (almaya başladı).

Coşkunî Coşkunî var mı ben teki bahrı ummana dalan,
Adet midir yük altında angıra hayvan olan,
Beş altıncı sualimin var mı manasın bilen,
Galiba üstazı buymuş dekbazından bellidir.

II.

Muhibbî Beş altıncı yerdir imânsız canı,
Yedincisi ise küffar mekânı,
Kızıl öküz neden halk etti anı,
Ara ki bulasın Âşık Coşkunî.

Coşkunî Yeni malum oldu buymuş üstazı,
Açtı da sonradan bağladı bizi,
Ejderha doğurdu kızıl öküzü,
Arar da bulurum Âşık Muhibbî.

Muhibbî Olan ananyağma değildir,
Yerinde halk olmuş, yağma değildir,
Halt etme o öküz doğma değildir,
Ara ki bulasın Âşık Coşkunî.

Coşkunî Aşk elinden benzim sarardı soldu,
Aklım baştan bîhuş bilmem ne oldu,
O da Hakk'ın hikmetinden halk oldu,
Arar da bulurum Muhibbî.

Muhibbî Gevher nurdan oldu su da gevherden,
Sudan duman oldu bil aşıkârdan,
Kudretinden emma binası nerden,
Ara ki bulasın Âşık Coşkunî.

Coşkunî Seninle konuşak merd ile mertten,
Kimisi yakuttan kimi gevherden,
O öküz halk oldu deli rüzgârdan,
Arar da bulurum Âşık Muhibbî.

Muhibbî Sen tek neçesine tura çekerim,
Kültökenin bacakların.....,
Akşam sabah eksik
Arar ki bulurum Âşık Coşkunî.

Muhibbî
.....
Geçmiş geleceğin bütün milletin,
Ara ki bulasın Âşık Coşkunî.

Coşkunî Seninle konuşak binayı baştan,
Gözümü doldurdun kan ile yaştan,
Öküz halk olmuştur kızgın ataştan,
Arar da bulursun Âşık Muhibbî.

- Muhibbî Yine ben açayım dediğim sözü,
Onun zaferandan halk oldu sözü,
Kaç ayağı vardır kaçtır boynuzu,
Ara ki bulasın Âşık Coşkunî.
- Coşkunî Bu mecliste hacil ettin sen bizi,
Öyle söz demeli o olsun hazı,
Dört ayağı ile sekiz boynuzu,
Arar da bulursun Âşık Muhibbî.
- Muhibbî Veririm canına cevri ile ceza,
Arada olmasın kavgı ve niza,
O benzemez ahırdaki öküzü,
Ara ki bulasın Âşık Coşkunî.
- Coşkunî Gökyüzünde hesap ettim yıldızı,
Gece gündüz eyliyelim biz sözü,
Sekiz ayağı var dörtte boynuzu,
Arar da bulurum Âşık Muhibbî.
- Muhibbî Her cevabı yatırırsana kanuna,
Bu mecliste olanların kâmina,
Bacaklar boynuzlar anan.....,
Ara ki bulasın Coşkunî.

- Coşkunî Bu mecliste ettin bizi bayağı,
Öyle söz demeli ola layığı,
Sekiz buynuzu var ondur ayağı,
Arar da bulurum Âşık Muhibbî.
- Muhibbî Dört bindir demişler rivayet bazi,
Kırk bin ayağı var kırk bin buynuzu,
Söyle ne hikmete bakıyor gözi,
Ara ki bulasın Âşık Muhibbî.
- Coşkunî Senin bana eylediğin henektir (şaka),
Sözü açıp bağladığın dönektir,
Gözünün öğünde sivrisinektir,
Arar da bulurum Âşık Muhibbî.
- Muhibbî Anı ahurdaki danan da bilir,
Ocak başındaki anan da bilir,
..... binen de bilir,
Ara ki bulasın Âşık Coşkunî.
- Coşkunî Daima çektiğim feryad-u gamdır,
Gözümden tökülen katre-i nemdir,
Gözünün öğünde duran perçemdir,
Arar da bulurum Âşık Muhibbî.

Muhibbî Var mıdır bir illet derd-ü gam gibi,
Gözlerinden töktürdüğüm nem gibi,
Bacının çim gibi,
Ara ki bulasın Âşık Coşkunî.

Coşkunî Coşkunî'yem yoktur çeken nazımı,
Bu mecliste görmediler hazımı,
Ustam kurban olam al bu sazımı,
Anı ben bilmenem Âşık Muhibbî,

Muhibbî Muhibbî'ye yardım eden Mevla var,
Her bir kelâmında güzel imlâ var,
Gözünün öğünde azim derya var,
Bari bildireyim Âşık Coşkunî.

8.3. Muhibbî-Elfâzî³³

I

Elfâzî Eğer âşık isen dinlen cevabım,
Şol arşın iracı neden Muhibbî.
Âdem ne yiyüben geldi cihana,
Ne idi cennette fidan Muhibbî.

³³ İdrâkî ve Coşkunî ile olan münazaraları gibi muhtelif cönklerde tesadüf edilemeyen bu müşaere yalnız yukarıda adı geçen Hars köyünde ki cönkte yazılıdır. Münazaranın başlangıcındaki divanların cönkte kayıtlı olmaması ve söz sırasının lüzumsuz yere bozulmuş olması bu metinde noksanlıklar olduğu şüphesi vermektedir.

- Muhibbî Eğer âşık isen dinle cevabım,
Şol arşın iracı sudan Elfâzî.
Âdem buğda yiyip geldi cihana,
Yetiştî cennette fidan Elfâzî.
- Elfâzî Âşık olan aşk deryasın daldırır,
Aşk elinden rûy-u benzin soldurur,
Arş âlâyı kaç melaik kaldırır,
Arş âlâ halk oldu neden Muhibbî.
- Muhibbî Âşık kendin deryalara doldurur,
Mârifetin irfanlara bildirir,
Arş âlâyı çar melaik kaldırır,
Arş âlâ halk oldu nurdan Elfâzî.
- Elfâzî Âşık olan düşer ah ile zara,
Vücudu suht olur âteşi nara,
Ol arşı âlâ ki geldi gurura,
Neydi arş âlâyı saran Muhibbî.
- Muhibbî Benim sözlerimde var mıdır yalan?
Var mı ehli kâmil bu sözü bilen,
Ma'revûş isminde halk oldu ilan,
Odur arş âlâyı saran Elfâzî.

Elfâzî Âşık olan aşk deryasın boyladı,
Mârifetle dürr-ü yekta söyledi,
Ma'revûş ilan ki gurur eyledi,
Kimdir ona zahmın vuran Muhibbî.

Muhibbî Haktan diliyorum daima dilek,
Üstümüzde döner şu çarhı felek,
Teriha isminde halk oldu melek,
Odur ona zahmın vuran Elfâzî.

Elfâzî Budur cevapların binası bendi,
Nice bin âşıklar odlara yandı,
Gökte bir meleğin kanadı sındı,
Onun kabahatı neden Muhibbî.

Muhibbî Çok âşıklar bu mânaya ermedi,
Varıp üstadlar yanında durmadı,
Bir böcük rızkına müşkül vermedi,
Onun kabahatı ondan Elfâzî.

Elfâzî Gitmiş bu cihanın devranı demi,
Onunçün çekerem derd ile gamı,
Göklerin yüzünde vardır bir cami,
Söyle kimdir mezin olan Muhibbî.

- Muhibbî Felek eylemiyor bizlere şadı,
Gitmiş bu cihanın lezzeti dadı,
O camiin beytil mamurdur adı,
Cebraildir mezin ola Elfâzî.
- Elfâzî Âşık olan gezer sağ ile sola,
Anınçün düşmüşdür hem dilden dile,
O camiin içi kaç kulaç ola,
Ara ki bulasın Âşık Muhibbî.
- Muhibbî Âşık isen aşkın deryasın boyla,
Gel meftuna³⁴ gezme doğrusun söyle,
Beş yüz yıllık yoldur sen hesap eyle,
Cebraildir imam olan Elfâzî.

II

- Muhibbî Âşık olan yanar daima bağı,
Niçün vurdun âşık başıma ağrı,
Biraz da gidelim zemine doğru,
Edelim seyyahat seyran Elfâzî.
- Elfâzî Havalandık çıktık gökler katına,
Herkes gelir âşıkların metine,
İstersen in cümle yerler altına,
Orada olursun hayran Muhibbî.

³⁴ Bu kelime Muhibbî muhitinde beyhude boş yere karşılığında kullanılır.

Muhibbî Seni düşürürüm bir olmaz derde,
Gözleren çekerim bir yaman perde,
Söyle ne hikmet var birinci yerde,
Ara ki bulasın Âşık Elfâzî.

Elfâzî Üstümüzde döner çarh ile felek,
Ol gani Mevla'dan dilerim dilek,
Birinci yerde de vardır bir melek,
Arar da bulurum Âşık Muhibbî.

Muhibbî Tahammül olunmaz cesette canda,
Âşık olan yanar daim figanda,
Ol meleğin ayağı ne mekânda,
Ara ki bulasın Âşık Elfâzî.

Elfâzî Tekmil oldu aşkın tamı gamı de,
Durmaz akar didemizin nemi de,
Ayakları Gümgüm adlı gemide,
Arar da bulurum Âşık Muhibbî.

Elfâzî Yanlış gitmez yolu daima düzdür,
Âşığın dediği sohbet tir sözdür,
Meleğin altında Kızık öküzdür,
Arar da bulurum Âşık Muhibbî.

- Muhibbî Cümlesini yere dayak vermiştir,
Sanii sayak vermiştir,
Öküze de kaç bin ayak vermiştir,
Ara ki bulasın Âşık Elfâzî.
- Elfâzî Mahlûkuna anı vermiştir dayak,
Bu sözleri gene biz dedik bayak,
Haliki vermiştir hem dört bin ayak,
Arar da bulurum Âşık Muhibbî.
- Muhibbî Seni düşürürüm kavgayı derde,
Aşkım deli poyraz eser bu serde,
Öküzün ayağı bir kera taştta,
Arar da bulurum Âşık Elfâzî.
- Elfâzî İdrâk eder akıl var ise başta,
Daim fîgan eder gözleri yaşta,
Öküzün ayağı bir kera taştta,
Arar da bulurum Âşık Muhibbî.
- Muhibbî Âşıkları yakan aşk ile nardır,
Ruz-u şeb çektiği ah ile zardır,
Ol taşın üstünde kaç çukur vardır,
Ara ki bulasın Âşık Elfâzî.

- Elfâzî Ya birdir ya beştir ya on olmalı,
Arayı arayı onu bulmalı,
Yigirmi otuz kırk ellide kalmalı,
Arar da bulurum Âşık Muhibbî.
- Muhibbî Âşıklar sırasın bilirler belli,
Değiller onlar hep de bir halli,
Ne yigirmi otuz ne de ki elli,
Ara ki bulasın Âşık Elfâzî.
- Muhibbî Âşık senin söylediğin bir sözdür,
Değildirler onlar hep te bir halli,
Ne yigirmi otuz ne de ki elli,
Ara ki bulasın Âşık Elfâzî.
- Elfâzî Âşık senin söylediğin bir sözdür,
Bana eylediğin eda-yı nazdır,
Ya altmış ya yetmiş ya da ki yüzdür,
Arar da bulurum Âşık Muhibbî.
- Elfâzî Ya iki yüz üç yüz ya dört yüz ola,
Ya beş yüz altı yüz yedi yüz ola,
Sekiz yüz dokuz yüz ya da bin ola,
Arar da bulurum Âşık Muhibbî.

Muhibbî Benim bu sözlerim kanda değildir,
Dünyada ad ile şanda değildir,
Sekiz yüz dokuz yüz binde değildir,
Ara ki bulasın Âşık Elfâzî.

Elfâzî Ya iki yüz üç yüz ya dört yüz ola,
Ya beş yüz altı yüz yedi yüz ola,
Sekiz yüz dokuz yüz ya da bin ola,
Arar da bulurum Âşık Muhibbî.

Muhibbî Benim bu sözlerim kanda değildir,
Dünyada ad ile şanda değildir,
Sekiz yüz dokuz yüz bin de değildir,
Ara ki bulasın Âşık Elfâzî.

Elfâzî Ya iki bin üç bin ya dört bin ola,
Beş bin altı binde hem karar kıla,
Yedi bin sekiz bin dokuz bin ola,
Arar da bulurum Âşık Muhibbî.

Muhibbî Doğru gel gezme sen daim aykırı,
Şöhret-ü şan ile yolun beykırı,
Doğru söyleyigel sen bu çukuru(u),
Ara ki bulasın Âşık Elfâzî.

Elfâzî Gönül durmaz gider sağ ile sola,
Düşürürüm vücuduna velvele,
Ya üç ya beş yedi ya da kırk ola,
Ararda bulurum Âşık Muhibbî.

Muhibbî Âşık niçin bulamadın çukuru,
Dertli olan daim yakar buhurı,
Kulakların kiple sıçra yukarı,
Hamam ki bulursun Âşık Elfâzî.

9. MUHİBBÎ’NİN ELDEN ÇIKAN HİKÂYE VE DEYİŞLERİ HAKKINDA NOTLAR

Hayatının mühim bir kısmı gurbette geçen şairin birçok deyişlerinin dolaştığı yerlerde kılmış olacağına işaret edilmişti.

Son tetkiklerime göre şairin Erkinis köy odalarında toplananlarını gösterdikleri arzu üzerine kendiliğinden tartıp ve naklettiği sazlı ve sözlü macera ve aşk hikâyeleri de vardır. Hikâyeye başlamadan önce “*Bana yine yalan söyleyeceksiniz?*” deyip sazını aldığı köyün yaşlılarından dinlenmişse de unutulmuş olan bu hikâyelerden hiç birisi tesit edilememiştir. Yusufelili şair Keşif (1843-1909) nin oğlu Huzûrî (1887)’ye verdiği izahattan anlaşıldığına göre Muhibbî nin,

*Semada Kehkeşan-ı kevkep olmaz şems-i bedrasız,
Zuhur etmez efendim yeryüzünde katre deryasız.*

şeklinde başlayan unutulmuş uzun bir parçası ile Yusufeli köylerinde dolaştığı sırada rağbet gördüğü köyleri memnun kalmadıklarını hicveden çok uzun bir destanı vardı.

Huzûrî:³⁵ *“Babam Keşfî, Muhibbî’nin bu destanını yazmak için onun yanına gittiğini söylerdi. Bazı yerleri çok müstehcen olduğu için bu eserinin geri kalmasını arzu etmeyen şair, demirci dükkânında hem demir döğmüş hem de babamın bu alakasına karşı ona yeniden 120 haneli bir destan yazdırmış.*

Ben bu destanı babamın sağığında okumuştum. Mevzu-u hilkati Âdemden beri gelip geçen peygamberlere ve sanatlarına aittir. Yalnız babam tarafından yazılmış olan bu destan Umumi harp içerisinde Keşfî’nin bazı yazılarıyla bir arada zayi oldu.” diyor.

³⁵ Bu münasebetle değerli şairimiz Huzuri’nin, bu kitap müsveddelerini okurken kaleme aldığı ve hiçte layık olmadığı medihlerde bulunup bu sayfalara dercini temenni ettiği bir takrizinin son birkaç satırını buraya alıyorum.

Şiiri bir takriz değil, şairin bu vadideki kıymetli şah siyetinin bir delili olarak telakki ve kabul ettiğim içindir ki baş taraflara almadım. Kendisinden özür dilerim.

Bütün zevki selim erbabının takdirine mazhar,
Meşamı cânî tâ’tir etti aynı anberi sârâ.

Nice şairlerin fevtiyle a’sarı da ölmüştür,
Muhakkak nesri aseriyle oldu ruhları ihyâ.

Belagât devridir hiç şüphesiz cumhuriyet devri,
Yazılmakta buna benzer nice âsarı pür mânâ.

(Huzûrî) hâmemi tahrir eden şevk-i tabiattır,
Değil muhtacı takriz haddi zâtında eser ammâ.

KAYNAKÇA³⁶

Şairin hayatının öğrenilmesinde ve deyişlerinin derlenmesinde istifade olunan membalar

A) Şahıslar:

1-Erkinis köyünde Ahmet Kalemî (Muhibbî öldüğü zaman 13 yaşında imiş.)

2- Halil oğlu Hasan (Halen 60 yaşlarında).

3- Hüseyin Zorel (80 yaşlarında iken bu yıl öldü).

4- İman Hasan Fehmi (65 yaşlarındadır).

5- Sabit Özer (Maşuka, Esmahan'ın yeğeni idi).

6-Yusufelili saz şairi Huzûrî- Ali Coşkun-

7- Ardanuçlu saz şairi Efkârî- Âdem Şentürk.

8- Poshoflu saz şairi Müdamî- Sabit Yalçın.

9- Kars Lisesi Türkçe Y. Öğretmeni M. Fahrettin Çelik'in notları.

B) Cönkler:

10- Erkinis nahiyesine bağlı Hars köyünde Emrah Hafız'da bulunan iki cönk.

11-Artvin merkezinde ele geçen bir cönk.

12-Tavusker nahiyesinde ele geçen bir cönk.

13-Şavşatlı Esat Bayhan'da bulunan Muhibbî-Coşkunî manzarasına ait metin.

³⁶ Şairin hayatının öğrenilmesinde ve deyişlerinin derlenmesinde istifade olunan membalar

SÖZLÜK

âb: Su

abdâl: Tarikata bağlı kimse.

âdem: Yokluk.

Âdem-i Sani: İkinci Âdem, Nuh peygamber.

adû: Düşman.

ağ: Ak, beyaz.

âğyâr: Yabancılar, başkaları.

angırma: (yerli ağızla) Anırma.

Arkunes: Eski Tavusker ilçesinin köylerinde biri.

aşna: (yerli ağızla) Âşina, dost.

âvaz: Ses, bağırtı.

azat etmek: Serbest bırakmak, salıvermek.

bahr: Deniz.

bahr-i aşk: Aşk denizi.

bahr-i umman: Büyük engin deniz.

balyemez top: Eski savaşlarda kullanılan büyük top.

bare: (yerli ağızla) Bari hiç olmazsa.

Barhal: Yusufeli'nin şimdiki Altıparmak köyü.

bay: Varlıklı, zengin.

ben teki: Benim gibi.

beyt: Ev, konut.

Bezm-i Elest: Tanrının ruhları yarattıktan sonra “*Elestü birabbiküm: Ben sizin Rabbiniz değil miyim?*” dediği zaman insanların yaratılış başlangıcı.

bigafil: Önce bilmeden, habersiz.

bile: Birlikte, beraber.
bişi: (yerli ağızla) Piři.
biřmek: Piřmek.
bus etmek: Öpmek.
çamuř: Manda, camız.
cazı: Büyücü, cadı.
cinan: Cennet.
çitenmek: Birbirine bağlanmak.
dada: Ağabeyi.
dâman: Etek.
dekbaz: Dubaracı, hiyleci.
dest: El.
döřürmek: Toplamak, devřirmek.
duçar olmak: Yakalamak, tutulmak.
dûř olmak: Saplanmak, tutulmak.
efzun: Ziyade, çok tařkın.
ehram: Kadın bařörtüsü.
elif: Osmanlı alfabesinin ilk harfi. Elif gibi dik ve düzgün.
em: İlâç.
em eylemek: Sağaltmak.
emi: Amca.
emr-i şer: şeriat kurallarına uygun emir, yargılanma.
evedi: İvedi, acele.
Ezazil: şeytan.
fârik: Ayırt edilmesine neden olan nesne ya da kimse.
firak: Ayrılık, ayrı düşme.

gaflet: Dalgı, dalgınlık, aymazlık.

gavvas: Dalgıç.

geda: Yoksul, âşık.

girdap: Su çevirintisi, su burgacı.

Girdigâr: Tanrı sıfatlarından biri.

gûş eylemek: Dinlenmek.

gûş vermek: Kulak vermek.

güman: Sanma, sanı.

hâb: Uyku.

hâb-ı gaflet: Gaflet uykusuğ dalgı uykusu, aymazlık.

haçan ki: Ne zaman ki, nasıl ki.

hadde: Madenleri ince tel olarak çekmeye yarayan alet.

hâke yeksan olmak: Yere düşmek, yerle bir olmak.

hâk-ı pay: Ayak basılan yer.

hâk ile yeksan eylemek: Yerle bir etmek.

halvet: Tenha yer.

halvet-i sırrı-ı nihan: Sırların konuşulduğu تنها yer.

hâr: diken.

harfana: (yerli ağızla) Herfene, ortaklaşa hazırlanan ve bir arada yenilen ahbaplık yemekleri.

harık, hark: Su arkı.

Hars köyü: Günümüzde Yusufeli ilçesine bağlı olarak Kirazalan, Erenköy adlarını almış köyler.

hayıf: Yazık.

hayr, hayır: İyilik, iyi iş; ölünün ruhuna yarar iş.

Haydar-ı Kerrar: Döne döne saldıran aslan demek olup, Halife Hz Ali'nin lakabıdır.

henek: Lâtime.

hazer: Sakınma, çekinme.

her haçan ki: Her zaman ki gibi.

her hal: Her halde.

hulle tacı: Cennette giyilen taç, cennet giysisi.

imran, umran: Asıl anlamı “bayındır” olan bu sözcüğü Muhibbî, sevgilinin dilinin olgunluğu, düzgünlüğü için kullanılmış olsa gerek.

ilm-i ihfa: Gizli bilim, herksin bilmedikleri.

İshak: İshak Peygamber.

İşhan: Yusufeli köylerinden biri.

ipti: (yerli ağızla):Başlangıçta.

kalmakal: Kargaşa, gürültü, patırtı.

Karşut: Eski Tavusker ilçesi köylerinden biri.

katmer: Yufka açılıp yağlandıktan sonra bükülerek tepside kızartılan ve bal ya da şeker tozu ile yenilen tatlı.

katra, katre: Damla.

Kelimullah: Tanrı ile konuşan Musa peygambere verilen ad

kem: Kındıra denilen ince uzun yapraklı bir tür çayır otundan bükülerek yapılan kısa ot halatı.

Kûh-ı Kaf: Kaf Dağı.

kumbara: Eskiden havan topu ile atılan yuvarlak bir çeşit mermi

kutnu: Bir tür pamuklu kumaş.

leb: Dudak.

lokma: Mayalı sıvı hamuru ufak yuvarlak parçalar halinde yağda kızartarak yapılan tatlı. Muhibbî'nin yaşadığı çevrede buna yerli ağızla “*luhum/lokum*” denir.

mabeyn: Ara, aradaki şey.

mâder: Anne.

mecidiye: 20 kuruş değerinde Osmanlı gümüş parası.

meks etmek: Beklemek için kalmak, durmak.

mes: Mest, ayağa dikilen nesne.

meste: Mest olma hali.

mezin: Müezzin.

mezraa: Köyden uzaklardaki ekenekler.

misl-pervan: Pervane gibi.

misl-i şahan: Şahin gibi.

muhit-derya: Deniz yöresi.

mürsel: Gönderilmiş, yollanmış (peygamberler için).

Nahnü Kasemna: Tanrı, evreni oluşturmadan önce, yaratıkların alinyazılarını belirlemişti. Buna “*Nahnü Kasemna*” denir.

nâr: Ateş.

nâr -ı aşk: Aşk ateşi.

nasıyam: (yerli ağızla) Nasılım.

nevres: Yeni yetişen.

nihan: Gizli.

niza etmek: Çekişme, kavga etmek.

nübüvvet: Nebilik, Peygamberlik.

ongar: Anar.

pungar: Pınar.

pürhazer: Çekingen, çok çekingen.

rûy-ı mah: Ay yüzlü.

rûy-ı zemin: Yeryüzü

rûz ü şeb: Gece ve gündüz.

sad: 100 sayısı.

sâki: Bade sunan.

sena kılmak: Tanrıyı ululamak, övmek.

sen teki: Sen gibi.

serfiraz, serefraz: Başını yükselten, benzerlerinden üstün olan

sıra görme: Eski köy odalarındaki gece ahbablarının sıra ile
hazırlatıp bir arada yeme-içmeleri töresi.

sırr-ı nihan: Gizli sır.

sim: Altın.

sürur: Sevinç.

sükker: Şeker.

şahan: (yerli ağızla) Şahin.

şoş: (yerli ağızla) Geniş yol, şose.

tandır: Köylerde, ateşle kızdırılarak içinde ekmek pişirmek için
kullanılan yere gömülü silindirimsi büyük çömlek.

umman: Büyük, engin deniz.

ülfet etmek: Görüşmek, konuşmak, dostluk kurmak.

vahdet: Birlik.

yeklân: (Yerli ağız) Yelken.

zâr: İnleme, sesle ağlama.

zati: Aslında, zaten.

zem, zemm: Kötüleme, yerme.